

Research Paper

The assessment of the cultural condition of Sistan and Baluchestan province from the perspective of cultural activists and experts

Mohammad Osman Hosseinbor ¹, Behrouz Roustakhiz ^{2*}

1. Associate prof. of sociology, University of Sistan and Baluchestan; Zahedan, Iran.
2. Assistant prof. of anthropology and Member of Research Institute for Social Policy and Social Studies, Allameh Tabataba'i University; Tehran, Iran (Corresponding Author).

Received: December 11, 2021
Accepted: February 22, 2022
Available online: June 29, 2022

Keywords:

Culture, cultural status, cultural observation, cultural policy-making, Sistan and Baluchestan.

Abstract

The present article is taken from an exploratory research based on a qualitative methodology. It seeks to provide an analysis of the cultural status of Sistan and Baluchestan province based on its strengths and weaknesses, opportunities and threats, as well as the needs and cultural demands of this province. The results of the study confirm that Sistan and Baluchestan province suffers from major weaknesses in the field of culture; Such as weakness in cultural and artistic infrastructure, lack of unity of opinion and practice, lack of cultural and artistic awareness, lack of market for cultural and artistic products, and lack of support from artists. The most important strengths of the province are: rich cultural and civilizational history, the existence of geographical and natural diversity, the existence of significant human capacities and talents. Existence of capabilities and facilities for exporting cultural and artistic elements, and existence of knowledge-based ecosystem and creative cultural-artistic industries are among the most important opportunities that Sistan and Baluchestan province can take advantage of culturally and artistically. This is while rethinking in discourses and stereotyped cultural attitudes, investing in and supporting youth and activists in the field of culture and art, strengthening art galleries and art production workshops and product-oriented activities, and supporting local content producers and the selection of committed and expert managers are the most important demands and needs of the field of culture and art of this province. According to the results, it is suggested to strengthen the cultural and artistic infrastructure, as well as the activities of mass media and cultural-artistic associations in the province.

Corresponding author: Behrouz Roustakhiz
Address: Tehran - Allameh Tabataba'i University.
Tell: 02122223002
Email: b.roustakhiz@atu.ac.ir

Extended Abstract

1- Introduction

Analyzing the cultural condition and extraction the needs or demands of different regions for accurate and comprehensive policy-making and planning in this field, requires a precise understanding of the condition and also understanding the relevant needs according to geographical, ethnic and religious characteristics. Therefore, this article sought to provide an analysis of the cultural condition in Sistan and Baluchestan Province based on its strengths and weaknesses, opportunities and threats, as well as its cultural needs and demands.

2-Method

The present study has an “exploratory” nature and is methodologically based on a “descriptive-analytical” approach. Therefore, to achieve the mentioned purpose, library research and field research methods have been used with emphasis on conducting semi-structured interviews. Specifically, 23 cultural activists were interviewed during 2020. The “content analysis” technique was used to analyze these interviews.

3-Results

In the library study section, the findings show that Sistan and Baluchestan, with a long history and rich cultural elements, has numerous capacities in this field, but some political-security and ethnic-religious issues have caused these capacities to be ignored. The implementation and analysis of the interviews also indicate that Sistan and Baluchestan province has major weaknesses such as weakness in cultural and artistic infrastructure, lack of unity of opinion and practice, lack of cultural and artistic awareness, lack of market for cultural and artistic products, and lack of support from artists. The most important strengths of the province are: rich cultural and civilizational history, the existence of geographical and natural diversity, the existence of significant human capacities and talents. Existence of capabilities and facilities for exporting cultural and artistic elements, and existence of knowledge-

based ecosystem and creative cultural-artistic industries are among the most important opportunities that Sistan and Baluchestan province can take advantage of culturally and artistically. This is while rethinking in discourses and stereotyped cultural attitudes, investing in and supporting youth and activists in the field of culture and art, strengthening art galleries and art production workshops and product-oriented activities, and supporting local content producers and the selection of committed and expert managers are the most important demands and needs of the field of culture and art of this province.

4-Conclusion

Any planning and prioritization for the realization of cultural justice in multi-ethnic and multi-religious areas such as Sistan and Baluchestan, which in fact have always been in a historical and geographical isolation, should be aimed at recognizing and respecting the components that are important for the citizens of these areas and has identifying values for them. Therefore, perhaps the most important long-term proposal and priority can be considered as “providing the grounds and facilitating the conditions for the presence and participation of members of different ethnic and religious groups in the province in the planning and implementation process”. According to the research results, in the medium and short term, it is also suggested to strengthen the cultural-artistic infrastructure as well as the activities of mass media and related associations in the province.

5- Funding

There is no funding support

6- Authors' contribution

Behrouz Roustakhiz, the corresponding author of this article, is Assistant Prof. of Anthropology and Member of Research Institute for Social Policy and Social Studies, Allameh Tabataba'i University.

7- Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest

تحلیل وضعیت فرهنگی استان سیستان و بلوچستان از دید کنشگران میدان فرهنگ^۱

محمد عثمان حسین بر^۱، بهروز روستاخیز^۲*

۱. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان؛ زاهدان، ایران.
۲. استادیار مردم‌شناسی و عضو پژوهشکده مطالعات و سیاست‌گذاری اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی؛ تهران، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

مقاله حاضر برگرفته از یک پژوهش اکتشافی انجام‌شده در سال ۱۳۹۹ است که بر پایه نوعی روش‌شناسی کیفی، به دنبال آن بوده تا تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان سیستان و بلوچستان با تکیه بر نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، و همچنین نیازها و خواسته‌های فرهنگی این استان، با تمرکز بر گسترش عدالت فرهنگی ارائه نماید. نتایج پژوهش مؤید آن است که از منظر ۲۳ فعال و صاحب‌نظر مصاحبه‌شونده، استان سیستان و بلوچستان به لحاظ فرهنگی از ضعف‌هایی اساسی مانند ضعف در زیرساخت‌های فرهنگی و هنری؛ عدم وجود وحدت نظر و رویه در حوزه فرهنگ و هنر؛ کمبود آگاهی‌های فرهنگی و هنری، در کنار کمبود بازار عرضه محصولات این حوزه؛ عدم آشنایی و برخورداری از حقوق اولیه در این حوزه؛ و عدم حمایت شایسته از اهالی فرهنگ و هنر رنج می‌برد. مهم‌ترین نقاط قوت استان نیز عبارتند از: پیشینه فرهنگی و تمدنی غنی؛ وجود تنوع جغرافیایی و طبیعی؛ و وجود ظرفیت‌ها و استعداد‌های انسانی قابل توجه. وجود قابلیت‌ها و امکانات صدور عناصر فرهنگی و هنری، و وجود زیست‌بوم دانش‌بنیان و صنایع خلاق فرهنگی - هنری از جمله مهم‌ترین فرصت‌هایی هستند که سیستان و بلوچستان می‌تواند به لحاظ فرهنگی و هنری از آن‌ها بهره‌گیرد. این در شرایطی است که بازاندیشی در گفتمان‌ها و نگرش‌های فرهنگی کلیشه‌ای؛ سرمایه‌گذاری و حمایت از جوانان و فعالان حوزه فرهنگ و هنر؛ اهتمام به تقویت هنرستان‌ها، کارگاه‌های تولید هنری و فعالیت‌های محصول‌محور؛ حمایت از تولیدکنندگان بومی محتوی نظیر آثار نمایشی و مستند؛ و انتخاب مدیران جهادی متعهد و متخصص از مهم‌ترین خواسته‌ها و نیازهای حوزه فرهنگ و هنر این استان است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، پیشنهاد می‌گردد ضمن جلب مشارکت واقعی شهروندان این استان، زیرساخت‌های فرهنگی - هنری و نیز فعالیت رسانه‌های جمعی و انجمن‌های مربوطه در استان تقویت گردد.

تاریخ دریافت: ۲۰ آذر ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۳ اسفند ۱۴۰۰

تاریخ انتشار: ۸ تیر ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: فرهنگ، وضعیت

فرهنگی، رصد فرهنگی، سیاست‌گذاری

فرهنگی، سیستان و بلوچستان.

* نویسنده مسئول: بهروز روستاخیز

نشانی: تهران، دانشگاه علامه طباطبائی.

تلفن: ۰۲۱۲۲۲۳۰۰۲

پست الکترونیکی: b.roustakhiz@atu.ac.ir

۱. این مقاله برگرفته از یک طرح پژوهشی است که با حمایت پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات در سال ۱۳۹۹ به سرانجام رسیده است.

۱. مقدمه و بیان مسأله

فرهنگ‌ها کلیت‌های پیچیده و به‌هم‌پیوسته‌ای هستند که بنیان و اساس یک جامعه را شکل می‌دهند. مبتنی بر چنین نگاهی، فرهنگ نه یک امر تبعی و عرضی که پدیده‌ای ماهیتاً اصیل و جهت‌دهنده است. درعین حال، نمی‌توان تأثیرپذیری فرهنگ و جریان‌های فرهنگی از مسائل اجتماعی و اقتضات پیرامونی را نادیده انگاشت. جملگی این مباحث، ناظر به چندبُعدی بودن موضوع و ضرورت نگاه تحلیلی به امور فرهنگی است. بنابراین، مادامی که دغدغه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق و همه‌جانبه برای مسائل فرهنگی یک جامعه وجود دارد، نیاز به فهم دقیق وضعیت فرهنگی و همچنین درک نیازهای آن جامعه با توجه به ویژگی‌های تاریخی، جغرافیایی، قومیتی، مذهبی و دیگر مؤلفه‌ها، نیازی آشکار است. به عبارت دیگر، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در این حوزه، بدون توجه به واقعیت جامعه و داشتن اطلاعات کافی، منجر به سطحی‌نگری در برنامه‌ریزی شده و اثربخشی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی را با مشکل مواجه می‌کند (ر.ک به: فاضلی و قلیچ، ۱۳۹۳).

در راستای آن چه گفته شد، بررسی اغلب مستندات موجود در مجموعه نهادهای متولی فرهنگ نشان می‌دهد با وجود آن که تصور می‌رود اطلاع دقیقی از وضعیت فرهنگی مناطق مختلف کشور وجود دارد، ولی متأسفانه اطلاعات موجود ناقص بوده و گزارش‌های موجود نیز کاملاً مبتنی بر واقعیات و نیازهای فرهنگی این مناطق نیست. بنابراین، ضرورت آشکاری به‌منظور فهم وضعیت بر اساس یک نگاه از نزدیک و مبتنی بر احصاء نقطه‌نظرات ذی‌نفعان یا فعالان بومی حوزه‌های مرتبط، وجود دارد. از همین رو، پژوهش حاضر به دنبال آن بوده تا با حضور میدانی و شکل‌دهی به مجموعه‌ای از گفت‌وگوها با طیف متنوعی از فعالان محلی و صاحب‌نظران بومی در یکی از پهنه‌های فرهنگی ایران در جنوب شرقی کشور، تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان سیستان و بلوچستان ارائه نماید. اهمیت بررسی این موضوع به‌ویژه از آن‌روست که استان مذکور علی‌رغم پیشینه و غنای فرهنگی - هنری قابل‌اعتناء، در اغلب شاخص‌های مربوط به این حوزه در پایین‌ترین مراتب قرار دارد و - علی‌رغم برنامه‌ریزی‌ها، اقدامات و پیشرفت‌های حاصل‌شده در سال‌های اخیر - هنوز نتوانسته است ارتقاء قابل‌توجهی در این شاخص‌ها به‌دست آورد. برای نمونه، استان سیستان و بلوچستان در سال‌های ۹۸-۱۳۹۷ یکی از شش استانی بوده است که در کشور، کم‌ترین تعداد عناوین و شمارگان کتاب‌های منتشرشده را داشته‌اند. همچنین این استان با ۱۳ ناشر فعال در سال ۱۳۹۸، در رده بیست‌وششم از مجموع استان‌های کشور قرار داشته است. سیستان و بلوچستان به‌لحاظ تعداد هنرستان‌های هنرهای زیبا و تعداد هنرجویان نیز هنوز جایگاه بایسته‌ای ندارد؛ به‌طوری که در سال ۱۳۹۸، تنها ۲ هنرستان با ۱۱۳ هنرجو داشته است. علاوه بر این، استان مذکور به‌لحاظ تعداد آموزشگاه‌های آزاد هنری هم در رده‌های پایین جدول استان‌های کشور است؛ به‌طور مشخص در جایگاه بیست و هشتم. استان سیستان و بلوچستان همچنین یکی از سه استانی است که در کشور، کم‌ترین تعداد سینما و سالن‌های سینمایی را دارند (برای کسب اطلاع بیش‌تر در این زمینه، ن.ک به: سالنامه آماری فرهنگ و هنر کشور، ۹۸-۱۳۹۱).

بنابراین، مهم‌ترین پرسش‌هایی که چهارچوب این پژوهش را شکل داده‌اند، عبارت بوده‌اند از این که (۱) ذی‌نفعان و فعالان بومی حوزه فرهنگ و هنر، مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف این حوزه در استان سیستان و بلوچستان را چه می‌دانند؟ (۲) بر همین پایه، چه فرصت‌هایی را می‌توان به‌منظور بهبود وضعیت فرهنگی - هنری استان و ارتقاء شاخص‌های این حوزه، برجسته ساخت؟ (۳) و بنابراین، مهم‌ترین نیازها و خواسته‌هایی که در این زمینه می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، کدام‌ها هستند؟

۲. پیشینه‌ی پژوهش

نگاه به مستندات موجود، از جمله تحقیقات قبلی و قابل دسترس برای پژوهشگران نشان می‌دهد که مسائل اجتماعی سیستان و بلوچستان بیش از مسائل فرهنگی و هنری این استان، مورد توجه محققان و اندیشه‌ورزان بوده است. در این بین، جدای از تحقیقات مستقلی که به صورت پایان‌نامه یا رساله دانشجویی و نیز مقالات علمی منتشر شده و به برخی از آن‌ها نیز اشاره خواهیم داشت، گزارش «تحلیل مسائل و آسیب‌های اجتماعی استان سیستان و بلوچستان» از سلسله گزارش‌های سازمان امور اجتماعی

کشور درباره مسائل و آسیب‌های اجتماعی کشور، یکی از مجموعه‌های نسبتاً جدیدی است که در آن تعدادی از پژوهشگران اغلب بومی این استان، شش مسئله مهم را به بحث گذاشته‌اند. در این گزارش که به صورت یک کتاب مجموعه مقالات منتشر گردیده است، مسائلی همچون «اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر»، «بیکاری»، «چالش‌های تابعیت و هویت رسمی»، «طلاق»، «نابرابری‌های آموزشی» و «درگیری‌های طایفه‌ای» مورد تأمل قرار گرفته‌اند (حسین‌بر، ۱۳۹۶). بعدها در سال ۱۳۹۸ نیز دانشگاه سیستان و بلوچستان به سفارش پژوهشکده مطالعات راهبردی به تهیه مجموعه‌ای از گزارش‌های سیاستی پرداخته است که محور آن‌ها هم «مسائل اجتماعی و چالش‌های توسعه در استان سیستان و بلوچستان» می‌باشد. در این گزارش‌ها مسائلی همچون «حاشیه‌نشینی»، «قانون‌گریزی»، «افراط‌گرایی»، «واگرایی و هم‌گرایی قومی»، «مشکلات مرزنشینان»، «چالش‌های پیش‌روی توسعه گردشگری»، «موانع پیش‌روی تحقق اقتصاد مقاومتی» و... در پهنه استان مورد بررسی قرار گرفته است (همان، ۱۳۹۸).

جستجو در بین پایان‌نامه‌ها و به‌ویژه مقالات علمی منتشرشده نیز نشان می‌دهد که بیش‌ترین تمرکز بر مسائل فوق بوده است. در این بین، البته برخی پژوهش‌ها را می‌توان مورد تأمل قرار داد که تلاش داشته‌اند با نگاهی درون‌گرایانه‌تر، از جمله به نوعی جریان‌شناسی فرهنگی در پهنه استان یا مناطقی خاص از آن بپردازند (از جمله ن. ک. به: روستاخیز، ۱۳۹۷). علاوه بر این و در ضمن یک نگاه موشکافانه‌تر، می‌توان آثار و خاصه مقالاتی را برجسته نمود که بیش‌تر با یک نگاه توصیفی، برخی از وجوه فرهنگی و هنری مردم سیستان و بلوچستان را مورد مذاقه قرار داده‌اند (از جمله ن. ک. به: شیرانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ رحیم‌پور و شهربابکی، ۱۳۹۷؛ مقبلی و شیرعلی‌یان، ۱۳۹۵؛ زکریایی کرمانی و همکاران، ۱۳۹۴؛ نظری و همکاران، ۱۳۹۳). جملگی این آثار البته مؤید وجود ظرفیت‌های قابل توجه به‌ویژه در هنرها و صنایع دستی استان از جمله سفال‌گری، سوزن‌دوزی و... می‌باشد. علی‌اجمال، خاصه در ارتباط با تحلیل وضعیت توسعه فرهنگی در استان سیستان و بلوچستان، می‌توان به پژوهشی از میری و ترکمانی (۱۳۹۶) اشاره داشت که به رتبه‌بندی شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان از جمله به لحاظ توسعه‌یافتگی فرهنگی پرداخته‌اند. براساس این پژوهش و بر پایه تمامی معیارهای استفاده‌شده، شهرستان زاهدان با امتیاز $C_i = 0.728$ با اختلاف زیاد نسبت به سایر شهرها، توسعه‌یافته‌ترین شهرستان استان سیستان و بلوچستان معرفی شده است. نگاه به وضعیت سایر شهرها البته نشان از وضعیت به‌شدت ناگوار به‌ویژه از حیث وجود زیرساخت‌های فرهنگی دارد.

وجود شکاف‌های متقاطع در پهنه سیستان و بلوچستان نیز از جمله نکات مورد توجه در برخی از تحقیقات قبلی در این حوزه می‌باشد. به تعبیر ضرغامی و انصاری‌زاده (۱۳۹۱: ۹۹) این شکاف‌ها عبارتند از: شکاف قومی، شکاف مذهبی، شکاف مرکز-پیرامون و شکاف سنت و مدرنیسم. این شکاف‌ها در طول زمان به شکل‌های مختلفی در سیستان و بلوچستان برآمده است؛ تعصب و قوم‌گرایی، رویارویی بین طوایف محلی، مجادله‌ها و رویارویی‌های مذهبی، بنیادگرایی و افراط‌گرایی دینی، تقابلات بین قومی و... بخشی از نمودهای این امر در جامعه مذکور است. گفته می‌شود، این مسائل به‌نحوی تمامی امور اجتماعی، فرهنگی و حتی هنری این جامعه را تحت تأثیر خود قرار داده و امکان فعالیت سراسر و بی‌حاشیه در این حوزه‌ها را تحت الشعاع خود قرار داده است. باری، جدای از آن‌چه به لحاظ درونی، فرهنگ و هنر سیستان و بلوچستان را متأثر ساخته، همچنین یکی دیگر از مسائلی که هم در گفت‌وگوهای انجام‌شده طی این پژوهش و هم در برخی تحقیقات قبلی مورد اشاره قرار گرفته است، «بازنمایی منفی» این استان و مردمانش خاصه در رسانه‌های جمعی است. براساس پژوهش سیدامامی (۱۳۸۷) با عنوان «ادارک گروه‌های قومی از تصاویر رسانه‌ای خود»، مردم سیستان و بلوچستان خاصه اعضای قوم بلوچ، تصاویر پخش‌شده از خودشان در رسانه‌ها را چندان مطلوب ارزیابی نمی‌کنند. آن‌ها از بازنمایی‌هایی که از ایشان ارائه می‌شود، خرسند نیستند. آن‌ها از شبکه‌های سراسری انتقاد دارند و چنین می‌پندارند که در این شبکه‌ها به اندازه کافی نقش ندارند و اگر هم نشان داده می‌شوند، اغلب چهره‌های تحریف‌شده‌ای از آنان به نمایش درمی‌آید. چیزی در حدود یک دهه بعد، کاروانی و غفاری‌نسب (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «کاوش کیفی ادارک دانشجویان بلوچ از بازنمایی هویت بلوچ‌ها در رسانه‌های جمعی» نشان می‌دهد که بخشی از اعضای این

جامعه همچنان معتقد هستند که نوعی «بازنمایی منفی و کلیشه‌سازی هویتی منفی از بلوچ‌ها در صداوسیما و سیمای ایران» صورت گرفته و بسیاری از ابعاد توسعه را با انسداد مواجه ساخته است.

در پایان، یکی از مرتبط‌ترین اسناد با پژوهش حاضر، گزارش نشست‌های از مجموعه نشست‌های موسوم به «گفت‌وگوهای فرهنگی» است که به همت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سراسر کشور و از جمله در استان سیستان و بلوچستان، با حضور تعدادی از نخبگان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف فرهنگ و هنر در مهر ماه ۱۳۹۸ برگزار گردیده است. در این نشست و در چهارچوب انجام یک مسئله‌شناسی، دوازده مسئله اصلی و حدود سی مسئله فرعی - که در واقع ابعاد همان دوازده مورد کلان هستند - شناسایی گردیده و نسبت به آن‌ها چاره‌جویی شده است؛ این چاره‌جویی البته از منظری می‌تواند به‌مثابه طرح درخواست‌ها و نیازهایی باشد که در این حوزه احساس می‌گردد. چالش‌های ارتباطی بین نهادهای دولتی و رسمی فرهنگ با بدنه جامعه؛ عدم اندیشه، آگاهی اندک و کم‌توجهی مدیران اجرایی استان به مقوله توسعه فرهنگی؛ عدم وجود ضمانت اجرایی بسیاری از ایده‌های پیشنهادی یا وعده‌های مطروحه در حوزه فرهنگ و توسعه فرهنگی؛ تقابل نظم اجتماعی سنتی و جدید، و کارگزاران آن‌ها با یکدیگر در بستر تضاد تصنعی فرهنگ ملی و قومی؛ شکاف‌های قومی و مذهبی؛ نسبت‌سنجی توسعه فرهنگی استان با شاخص‌های توسعه عمدتاً وارداتی و غربی؛ ترویج نسخه غلط و نازل توسعه غربی در استان؛ وجود حلقه‌های مفقوده در حوزه فرهنگ و توسعه فرهنگی؛ فراهم نبودن یا کافی نبودن زیرساخت‌های توسعه فرهنگی؛ تنگناهای اقتصادی و معیشتی عمده مردم استان و بی‌انگیزگی یا عدم رغبت آنان نسبت به برنامه‌های فرهنگی؛ شکاف نسلی و فکری بین گروه‌های مختلف جامعه و عدم گفت‌وگو؛ و شکل‌گیری هویت‌های چندپاره، سرگشته و نامتعیین، مهم‌ترین مواردی هستند که در این نشست مطرح گردیده‌اند.

با نگاهی به مسائل فوق، پرواضح است که درخواست‌ها و نیازهای حوزه فرهنگ و هنر استان سیستان و بلوچستان از منظر فعالان این حوزه‌ها چه بوده است. آسیب‌شناسی روندهای گذشته و جاری حاکم بر وضعیت سیاست‌گذاری فرهنگی در سطوح ملی و فروملی؛ توسعه گفت‌وگوهای فرهنگی در تمامی سطوح جامعه و فراهم آوردن فرصت و فضایی جهت شنیده شدن صدای تمامی گروه‌های ذینفع و ذی‌مدخل؛ طراحی استراتژی‌ها و ارائه برنامه‌های متناسب با موقعیت ویژه استان و اقتضائات خاص آن؛ گزینش و انتخاب مدیران اجرایی آگاه و مسئولیت‌پذیر نسبت به فرهنگ و توسعه فرهنگی؛ مشخص کردن نسبت برنامه‌های فرهنگی با هویت ملی و محلی و پرهیز از ارائه برنامه‌های مغایر با هر یک از این سطوح هویتی؛ لحاظ کردن حساسیت‌های قومی و مذهبی در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی؛ درگیر ساختن معتمدین، آگاهان و روشنفکران قومی و مذهبی در جریان‌های برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری؛ سرمایه‌گذاری حاکمیت در زمینه توسعه زیرساخت‌های فرهنگی و هنری؛ ترسیم و تصویر ساختن چهره‌ای واقعی و تحریف‌نشده از مسائل مردم و ظرفیت‌های استان و... بخشی از این موارد است.

۳. روش پژوهش

پژوهش مبنای مقاله حاضر ماهیتی «اکتشافی» داشته و به‌لحاظ روش‌شناختی نیز بر پایه یک «رویکرد توصیفی - تحلیلی» حرکت نموده است (کرسول، ۲۰۱۱). بنابراین، داده‌های تحقیق به دو طریق اسنادی و میدانی گردآوری گردیده‌اند. مطالعه اسنادی در پژوهش مبنای این مقاله، نخست در احصاء مهم‌ترین چالش‌ها، فرصت‌ها و نیازهای حوزه فرهنگ سیستان و بلوچستان از منظر گزارش‌ها و نیز تحقیقات قبلی، مورد استفاده قرار گرفته است؛ پس از آن و به‌ویژه در ترسیم وضعیت فرهنگی - هنری استان در پرتو شاخص‌های آماری مربوطه، از این روش استفاده شده است. البته به دلیل محدودیت‌های این قالب نوشتاری، داده‌های آماری مذکور در مجال دیگری انتشار خواهند یافت و در این مقاله، تنها نگاهی به نتایج برخی از گزارش‌ها و تحقیقات قبلی داشته‌ایم. داده‌های میدانی مورد استفاده در این تحقیق نیز در واقع داده‌های حاصل از گفت‌وگوهای مبسوط با تعدادی از فعالان بومی و صاحب‌نظران حوزه‌های مرتبط در سیستان و بلوچستان است. چرایی بهره‌گیری از این روش و رجوع به افراد مذکور نیز آن‌چنان که در بخش قبلی اشاره گردید، ناشی از ضرورت فهم وضعیت فرهنگی و هنری مبتنی بر یک نگاه از نزدیک و خاصه از منظر انسانی است که برای سال‌ها و به‌طور مداوم درگیر موضوعات و مسائل مبتلا به این حوزه در استان بوده‌اند. از این

رو، با تعیین فعالان و صاحب‌نظران حوزه‌های مرتبط به‌عنوان جامعه آماری پژوهش، به‌واسطه بهره‌گیری از شیوه نمونه‌گیری هدفمند و نظری، مجموعه‌ای از گفت‌وگوها با تعدادی از آنها انجام شده است. در این شیوه از نمونه‌گیری، نخست آن‌که تلاش گردیده است طیف متنوعی از افراد در رشته‌های مختلف مورد گفت‌وگو قرار گیرند؛ در ثانی، انتخاب نمونه‌ها تا جایی ادامه یافته که دیگر مطلب جدیدی ارائه نشده و از آن پس، نکات و مفاهیم تکراری مورد اشاره قرار می‌گرفته است. باری، این گفت‌وگوها پس از پیاده‌سازی، به صورت «متنی» درآمد و به صورت «تحلیل مضمون»، مورد تفسیر قرار گرفته‌اند. این تکنیک همان‌طور که محمدپور (۱۳۸۸: ۱۳۷-۱۳۶) اشاره داشته است، به‌طور کلی ناظر به شیوه تحلیل مبتنی بر استقراء تحلیلی می‌باشد که در آن محقق از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی درون داده‌ای و برون داده‌ای به یک سنخ‌شناسی تحلیلی دست می‌یابد. به سخنی دیگر، این نوع تحلیل عبارت است از عمل کدگذاری و تحلیل داده‌ها با این هدف که داده‌ها چه می‌گویند. در پایان آن‌که ارزیابی انتقادی تحلیل‌های انجام‌شده توسط گروه پژوهش و دریافت بازخورد از برخی مشارکت‌کنندگان تحقیق، در کنار نگاه تطبیقی به نتایج دیگر پژوهش‌های مرتبط، استراتژی‌هایی در راستای اعتبارسنجی و افزایش اطمینان‌پذیری این تحلیل‌ها بوده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان و اطلاع‌رسان‌های پژوهش

کد مشارکت-کننده	تحصیلات	سمت یا شغل	حوزه فعالیت	سن	تاریخ مصاحبه	نحوه و مکان مصاحبه
۱	کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	سرپرست کتابخانه امام حسین (ع)	کتاب و نشر	۳۹	۱۳۹۸/۱۱/۲۰	مصاحبه حضوری / کتابخانه امام حسین (ع)
۲	دکترای زبان و ادبیات فارسی	دبیر زبان و ادبیات فارسی	کتاب و نشر	۳۸	۱۳۹۸/۱۱/۲۳	حضور / دانشگاه سیستان و بلوچستان
۳	کارشناسی ارشد ریاضی	مدیر و سرپرست کتابفروشی حکیم	کتاب و نشر	۲۶	۱۳۹۸/۱۱/۲۷	حضور / کتابفروشی حکیم زاهدان
۴	کارشناسی علوم اسلامی	استاد حوزه علمیه و مسول انتشارات فاروق اعظم	کتاب و نشر	۵۸	۱۳۹۸/۱۲/۱۹	حضور / دفتر انتشارات فاروق اعظم
۵	کارشناسی ارشد تاریخ	مدیر سازمان اسناد و کتابخانه ملی	کتاب و نشر	۵۵	۱۳۹۹/۱/۲۷	تلفنی
۶	دکترای جامعه‌شناسی	عضو هیأت علمی دانشگاه ولایت	مطبوعات	۴۰	۱۳۹۸/۱۱/۲۱	حضور / استانداری سیستان و بلوچستان
۷	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	کارشناس اداره کل کار، تعاون و رفاه اجتماعی	مطبوعات	۳۸	۱۳۹۸/۱۱/۲۴	حضور / کتابخانه امام حسین (ع)
۸	کارشناسی معماری	مدیر عامل شرکت زمان گستر و مدیر موسسه آیین سخن	مطبوعات	۳۹	۱۳۹۸/۱۲/۱۰	حضور / دفتر شرکت زمان گستر
۹	دکترای تاریخ	مدیرمستول روزنامه زاهدان	مطبوعات	۶۰	۱۳۹۸/۱۲/۱۴	حضور / دفتر روزنامه زاهدان

کد مشارکت-کننده	تحصیلات	سمت یا شغل	حوزه فعالیت	سن	تاریخ مصاحبه	نحوه و مکان مصاحبه
۱۰	کارشناسی امور فرهنگی	مدیرمسئول ماهنامه بانوک و هاتف جوان	مطبوعات	۳۸	۱۳۹۸/۱۲/۱۴	حضور / دفتر ماهنامه
۱۱	تحصیلات حوزوی	فعال فرهنگی و اجتماعی	مطبوعات	۵۹	۱۳۹۸/۱۲/۱۰	حضور / دفتر مجله بانوان بلوچ
۱۲	تحصیلات حوزوی	رئیس دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در امور اهل سنت	قران و عترت	۴۰	۱۳۹۸/۱۲/۱۵	حضور / دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در امور اهل سنت
۱۳	کارشناسی گرافیک	کارشناس و سرپرست گالری‌های هنری در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی	هنرهای تجسمی	۳۲	۱۳۹۸/۱۱/۲۹	حضور / گالری هنرهای تجسمی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
۱۴	کارشناسی حقوق	مستندساز و برنامه‌ساز	سینما	۳۰	۱۳۹۸/۱۱/۲۹	حضور / انجمن سینمای جوان اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
۱۵	کارشناسی زبان و ادبیات فارسی	دبیر و کارشناس نظارت بر انجمن‌های ادبی استان	ادبیات	۳۸	۱۳۹۸/۱۱/۲۹	حضور / انجمن ادبی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
۱۶	دکترای زبان و ادبیات فارسی	عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی	ادبیات	۶۶	۱۳۹۹/۱/۲۳	تلفنی
۱۷	کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی	معاون هنری و سینمایی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی	هنر	۳۸	۱۳۹۹/۱/۲۵	تلفنی
۱۸	کارشناسی هنر	دبیر هنرستان‌های شهر زاهدان	هنر	۴۰	۱۳۹۸/۱۲/۳	تلفنی
۱۹	کارشناسی هنرهای نمایشی	کارشناس تئاتر و نمایش در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی	رسانه	۴۳	۱۳۹۸/۱۲/۱۳	حضور / اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
۲۰	-	کارگردان سینما و تلویزیون	سینما و تلویزیون	۴۰	۱۳۹۸/۱۲/۱۶	تلفنی
۲۱	دکترای جمعیت‌شناسی	رییس پژوهشکده صدا و سیما استان	تلویزیون	۴۵	۱۳۹۸/۱۲/۵	حضور / پژوهشکده صدا و سیما استان

کد مشارکت-کننده	تحصیلات	سمت یا شغل	حوزه فعالیت	سن	تاریخ مصاحبه	نحوه و مکان مصاحبه
۲۲	کارشناسی ارشد مهندسی برق	بازنشسته سازمان صدا و سیما	رادیو و تلویزیون	۶۰	۱۳۹۹/۱/۲۵	تلفنی
۲۳	دکترای جامعه‌شناسی	فعال اجتماعی و مدرس دانشگاه	مطبوعات	۶۰	۱۳۹۹/۱/۲۵	تلفنی

۴. تحلیل یافته‌ها

در ادامه و در چهارچوب چهار زیربخش، با محوریت گفته‌های مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر و نتایج مصاحبه‌های انجام‌شده با فعالان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف فرهنگ و هنر در استان سیستان و بلوچستان، به احصاء مجموعه‌ای از نقاط ضعف و تهدیدات، نقاط قوت و فرصت‌ها، و خواسته‌ها و نیازهای مرتبط با حوزه‌های مذکور پرداخته شده است که مورد بحث قرار می‌گیرد.

۴-۱. بازشناسی مهم نقاط ضعف حوزه فرهنگ در استان سیستان و بلوچستان

حسب گفت‌وگو با فعالان فرهنگی-هنری و صاحب‌نظران مربوطه، از جمله نقاط ضعفی که در حوزه فرهنگ و هنر استان سیستان و بلوچستان شاهد می‌باشیم، می‌توان به مواردی نظیر ضعف در زیرساخت‌ها، کمبود آگاهی‌های فرهنگی و هنری یا ضعف در آموزش‌های مرتبط، کمبود بازار عرضه کالاهای فرهنگی و هنری، عدم حمایت شایسته از اهالی فرهنگ و هنر اشاره نمود. البته برخی از این موارد، خود در مسائل عمیق‌تری مانند موقعیت در حاشیه استان نسبت به مرکز کشور، برخی اختلافات قومی و قبیله‌ای، تقدیرگرایی، فقدان همدلی، گستردگی قاچاق و اقتصاد غیررسمی، ضعف کارآفرینی و میل به پیشرفت، و... ریشه دارد که هم در تحقیقات قبلی و هم توسط مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر مورد اشاره قرار گرفته است.

جدول ۲. مضامین و مصادیق برگرفته از یافته‌های پژوهش در ارتباط با نقاط ضعف حوزه فرهنگ و هنر استان

ردیف	مضمون اصلی	مصادیق
۱	ضعف در زیرساخت‌های فرهنگی و هنری	مثلاً زیرساخت‌های ما در حوزه سینما به شدت ضعیف است یا تئاتر که به جز در چند شهر در بقیه جاها فعال نیست.
۲	عدم وجود وحدت نظر و رویه در حوزه فرهنگ و هنر	یکی از ضعف‌های این استان، گیر و گرفت‌های اداری برای امور فرهنگی و هنری است.
۳	کمبود آگاهی‌های فرهنگی و هنری، در کنار کمبود بازار عرضه محصولات این حوزه	اولویت مردم بیشتر معیشت هست تا مصرف کالاهای فرهنگی.
۴	عدم آشنایی و برخورداری از حقوق اولیه در این حوزه	در مقابل صبر و قناعت، خیلی مطالبه‌گر نیستیم. چون از زمان قدیم صبر و تحمل پیشه کردیم فکر می‌کنیم همین راه جوابگوی زندگی ما هست.
۵	عدم حمایت شایسته از اهالی فرهنگ و هنر	از هنرمندان بانک اطلاعاتی نداریم و کم‌کم هنرمندان خوب را داریم از دست می‌دهیم. برخی هنرها منسوخ شده و شناسنامه‌ای هم ندارند. در استان اسپانسرهایی که از هنرمندان حمایت کنند را نداریم.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

• ضعف در زیرساخت‌های فرهنگی و هنری

آن چنان‌که در بخش قبلی اشاره گردید، رتبه‌بندی شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان از منظر توسعه‌یافتگی متفاوت است. در این بین، هم‌سو با آمارها و نیز شواهد میدانی، جملگی مشارکت‌کنندگان تحقیق بر این باور هستند که به استثنای شهر زاهدان به‌عنوان مرکز استان، سایر مناطق این پهنه دُچار کمبودهای جدی خاصه به‌لحاظ فضاهای تفریحی، فرهنگی و هنری هستند که این را می‌توان نشان از ضعف در زیرساخت‌ها و بنابراین، از موانع زیربنایی در زمینه فعالیت‌های فرهنگی و هنری در استان قلمداد نمود. به بیان یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش:

"ساختارها و بسترهای فرهنگی در استان ما به اندازه کافی وجود ندارد. اگر تعداد سینماهای قبل و بعد انقلاب در استان را مقایسه کنید، می‌بینید که نه تنها اضافه نشده، شاید هم کمتر شده است [...] سالن فرهنگی مناسب برای برگزاری کنسرت‌ها نداریم [...] کانون‌های فرهنگی زیادی که زمینه‌ای برای فعالیت خانم‌ها فراهم کند، نداریم."

• عدم وجود وحدت نظر و رویه در حوزه فرهنگ و هنر

به باور بسیاری از مشارکت‌کنندگان پژوهش، سلیقه‌ای عمل کردن برخی از مردم و مدیران سیستان و بلوچستان، باعث شده هر شخص معیارهای خود را در انجام کارهای فرهنگی و هنری ملاک عمل قرار دهد و بنابراین، شاهد وحدت نظر و رویه در این امور نباشیم. یکی از دلایل این امر البته به وجود حساسیت‌های قومی و مذهبی در این استان بازمی‌گردد. در حقیقت، دو قومیت بلوچ و سیستانی با گرایش مذهبی تشیع و تسنن برای سال‌های طولانی در کنار یکدیگر زندگی کرده و با هم در تعامل هستند؛ اما گفته می‌شود برای انجام فعالیت‌های فرهنگی و هنری بایستی با ظرافت و احتیاط عمل کرد تا به هیچ قوم و مذهبی در این استان توهین نشود. امری که به زعم فعالان محلی، خود محدودیت‌هایی را موجب می‌گردد. به تعبیر یکی از مصاحبه‌شوندگان:

"ما دو فرقه مذهبی شیعه و سنی را در این استان داریم. از نظر انجام کارهای فرهنگی باید همیشه هر دو فرقه را در نظر داشته باشیم. مثلاً یک بنر می‌خواهیم درست کنیم فقط نباید عکس یک فرد با لباس فارسی بگذاریم باید عکس یک فرد با لباس بلوچی هم باشد. یا کنسرتی که یک فرد بلوچ می‌خواهد برگزار کند، تنها نماد بلوچستان را در بنر نمی‌توانیم بزنیم و باید نماد سیستان را هم بگذاریم. تا هیچ قومی دچار دلخوری و ناراحتی نشود. در انیمیشن‌های خودمان از لهجه سیستانی و بلوچستانی به خاطر همین مورد خیلی استفاده نکردیم."

از طرف دیگر، به نظر می‌رسد در انجام فعالیت‌های فرهنگی و هنری موازی‌کاری‌هایی وجود دارد که در نهایت نه تنها مشکلی از جامعه فرهنگی و هنری حل نمی‌کند بلکه راه توسعه فرهنگی و هنری را با موانعی هر چند به ظاهر کوچک می‌بندد. در همین راستا، یکی از مشارکت‌کنندگان معتقد بود:

"یکی از ضعف‌های این استان، گیر و گرفت‌های اداری برای امور فرهنگی و هنری است. باید با سهل‌گیری نه سهل‌انگاری به جوانان فرصت داد. خود من یک انتشارات داشتم که در زمینه نشر کتاب فعال بود اما نزدیک دو سال است که دیگر به ما اجازه نشر نمی‌دهند و این میان نزدیک ۲۰ عنوان کتاب دیگر منتشر نشد و دو نفر از کارمندان انتشارات از کار، بی‌کار شدند."

• کمبود آگاهی و کم‌توجهی به آموزش‌های فرهنگی و هنری

ارزش‌ها و میراث فرهنگی-هنری یک جامعه، بی‌تردید نقش مهمی در توسعه آن جامعه دارد. در این بین، استان سیستان و بلوچستان با توجه به پیشینه فرهنگی غنی و زیست‌بوم سنتی خود سرشار از مؤلفه‌هایی است که در توسعه فرهنگی از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشند. اما مادامی که نسبت به این میراث و ظرفیت عظیم، آگاهی خاصی وجود نداشته و در زمینه بهره‌گیری آن آموزش‌های کافی ارائه نشود، نمی‌توان به توسعه‌ای خودکار دل‌بست. در همین راستا، برخی از مشارکت‌کنندگان پژوهش بر

این باورند که با توجه رواج مدرک‌گرایی در جامعه، خانواده‌ها حاضر نیستند فرزندان خود را در هنرستان‌ها و رشته‌های هنری ثبت‌نام کنند و عمده دلیل‌شان این است که این رشته‌ها بازار کار خوبی ندارد. از طرفی و به تعبیر یکی از مصاحبه‌شوندگان:

"برخی از اساتید مشغول به کار در نظام آموزشی استان، اطلاعات خوبی از هنر و فرهنگ استان ندارند، یا آن‌هایی هم که استعداد قابل توجهی در این زمینه دارند، در سیستم کار جذب نمی‌شوند".

یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان در نقد نظام آموزشی موجود و قصور در زمینه آموزش‌های فرهنگی و هنری، بر این باور بود که:

"در مدارس ما نگاه بومی به هنر نمی‌شود. باید فرهنگ و هنر بومی را در دل هنرستان‌ها و هنرکده‌ها بیاوریم. آموزشگاه‌های هنری در این استان کم است و یا رشته‌های محدودی آموزش داده می‌شود که بومی نیست. در زمینه دونلی نوازی آقای اسپندار را داشتیم. آیا ایشان شاگردانی در این زمینه تربیت کردند؟"

• کمبود بازار عرضه کالاهای فرهنگی و هنری

فارغ از کالای فرهنگی و هنری جدید، صنایع دستی و محصولات برآمده از هنر دست مردمان سیستانی و بلوچستانی را می‌توان از قدیمی‌ترین و قابل ارائه‌ترین محصولات دانست که تبلور فرهنگ بومی، و مظهر هنر کاربردی این مردمان به حساب می‌آید. تجاری‌سازی این صنایع می‌تواند با ایجاد تنوع اقتصادی و اشتغال، سطح زندگی مردم را بهبود بخشد؛ بدین واسطه، فرصت‌های معیشتی پایداری برای نسل‌های آینده نیز فراهم خواهد شد. در این راستا البته تلاش‌های مختلفی را به‌ویژه در سال‌های اخیر شاهد بوده‌ایم، از جمله افتتاح بازار بزرگ فرهنگ، هنر و صنایع دستی در سال ۱۳۹۶، که از ۱۷۰ غرفه تشکیل و دارای استانداردهای لازم برای عرضه محصولات صنایع دستی است (وب‌گاه اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، ۱۳۹۶). با این همه و به باور صاحب‌نظران این حوزه، هنوز به‌طور شایسته‌ای نتوانسته‌ایم بازاری با گستره قابل قبول جهت عرضه محصولات تولیدی اهالی فرهنگ و هنر استان داشته باشیم. در این باره یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش اشاره کرد:

"بازار ارائه کالاهای فرهنگی و هنری را نداریم. من هنرمند نمی‌دانم در کجا کار خودم را به فروش برسانم. یک‌چهارم جمعیت استان در زاهدان ساکن هستند و این نشان می‌دهد با توجه به طیف مختلفی از جمعیت که داریم، مخاطب کالای فرهنگی و هنری را داریم اما برای همین جمعیت در دسترس، برنامه‌ریزی نداریم [...] اگر هنرمند بداند هنرش منافع معیشتی و درآمدی برایش دارد، آن کار را با کیفیت‌تر انجام می‌دهد. مشکل ما ارائه هنرمان است. ما هنوز یاد نداریم چگونه با بسته‌بندی به کالاهای هنری خود جذابیت بدهیم. اگر برای کار هنری خودمان شناسنامه‌ای ارائه بدهیم و به آن ارزش بدهیم، بهتر به فروش می‌رسد. سفال کلیپورگان در سطح خاورمیانه از جذابیت برخوردار است، اما اگر بخواهیم این سفال‌ها را تهران ببریم، سالم به مقصد نمی‌رسد".

• عدم آشنایی / مطالبه‌گری و برخورداری از حقوق اولیه در حوزه فرهنگ و هنر

به باور برخی از کارشناسان و صاحب‌نظران محلی، عمده شهروندان سیستانی و بلوچستانی با حقوق اولیه خود در زمینه مورد بحث آشنا نبوده و از این حیث، شاهد یکی از کم‌برخوردارترین استان‌های کشور هستیم. از طرف دیگر، به‌لحاظ فرهنگی، به‌ویژه باور به صبر و قناعت موجب گردیده تا حتی شهروندان آگاه استان نیز چندان به سمت مطالبه‌گری فعالانه نروند. یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش در همین زمینه، بر این باور بود که:

"مردم استان ما چون از زمان قدیم صبر و تحمل پیشه کردند، فکر می‌کنند همین راه جوابگوی زندگی هست. ما باید یاد بگیریم حق دادنی نیست بلکه گرفتنی است. بچه‌های ما ترس دارند از حرف زدن چون ما به آن‌ها از همان سن کودکی گفتیم حرف نزن جایی چون ممکن است بر علیه تو استفاده شود. تمام امور کارآمد استان ما

را افرادی دیگر مدیریت می‌کنند. ترس باعث شده مردم استان ما پست‌های مدیریتی قبول نکنند و افراد غیر بومی که دردی از استان نکشیده‌اند و به خوبی مردم ما را درک نمی‌کنند، مدیریت کنند!"

• عدم حمایت شایسته از اهالی فرهنگ و هنر

اگرچه فعالیت‌های فرهنگی و هنری برخاسته از احساسات انسانی و دغدغه‌های عمیق اهالی این حوزه است، اما نمی‌توان انکار نمود که وجود حمایت‌های تشویقی، نقشی پررنگ در انگیزه‌بخشی به آنان در تداوم مسیرشان دارد. با این وجود، گفت‌وگو با فعالان حوزه فرهنگ و هنر استان سیستان و بلوچستان مؤید کم‌رنگ بودن حمایت‌ها خاصه حمایت‌های مالی می‌باشد. آن‌ها به‌ویژه انتظار دارند نهادهای دولتی نقش مسئولانه‌تری در این زمینه ایفاء کنند. مادامی که فعالیت‌های فرهنگی-هنری با پشتوانه و حمایت انجام شود مسلماً شاهد اختصاص وقت و انرژی بیشتری نیز از طرف هنرمندان خواهیم بود و آن‌ها نهایت تلاش خود را معطوف ارائه محصولی با کیفیت بالاتر خواهند نمود. به بیان یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش:

"از هنرمندان بانک اطلاعاتی نداریم و کم‌کم هنرمندان خوب را داریم از دست می‌دهیم. برخی هنرها منسوخ شده و شناسنامه‌ای هم ندارند. در استان اسپانسرهایی که از هنرمندان حمایت کنند را نداریم. هنرهای استان ما به خوبی تجاری‌سازی نشده است!"

۴-۲. بازشناسی مهم تهدیدات حوزه فرهنگ در استان سیستان و بلوچستان

علاوه بر مواردی که در صفحات گذشته و به‌عنوان اهم نقاط ضعف حوزه فرهنگ و هنر در سیستان و بلوچستان مورد اشاره قرار گرفت، همچنین می‌توان به برخی از مسائل ریشه‌ای تر به‌عنوان تهدیدات این حوزه اشاره داشت که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم فعالیت‌های فرهنگی و هنری در استان را تحت تأثیر قرار داده است.

جدول ۳. مضامین و مصادیق برگرفته از یافته‌های پژوهش در ارتباط با تهدیدات حوزه فرهنگ و هنر استان

ردیف	مضمون اصلی	مصادیق
۱	بازنمایی منفی چهره استان در رسانه‌های جمعی	نه تنها خوبی‌های ما نشان داده نشده که برعکس بدی‌های استان ما را نشان داده‌اند.
۲	وجود شکاف‌های اجتماعی-فرهنگی و سیاسی	قوم‌مداری در استان ما یک تهدید فرهنگی محسوب می‌شود.
۳	فقر، بیکاری و مشکلات معیشتی	تمرکز بر فعالیت‌های فرهنگی و هنری مستلزم نداشتن دغدغه‌هایی مانند امنیت شغلی و درآمد پایدار است.
۴	عدم بهره‌گیری از ظرفیت وجود نیروی انسانی جوان و با استعداد	نیروی جوان ما یک فرصت هست چون پر از انرژی و فعال هست ولی اگر مسئولین از این جوانان غفلت کنند و نتوانند خلأهای فرهنگی را برای‌شان پر کنند کشورهای خارجی این کار را خواهند کرد.
۵	تهاجم فرهنگی و نفوذ فرهنگ بیگانه	مثلاً در استان ما معماری‌ها متأثر از فرهنگ ترکیه یا متأثر از فرهنگ غرب است.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

• بازنمایی منفی چهره استان در رسانه‌های جمعی

سیستان و بلوچستان به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود و داشتن مرزهای مشترک با برخی از کشورها و مواجهه با مسائلی همچون اعتیاد، قاچاق مواد مخدر، قاچاق سوخت و...، اغلب با تصویری به‌شدت منفی در رسانه‌ها بازنمایی گردیده است. این امر به زعم بسیاری از مشارکت‌کنندگان پژوهش، یک ادراک جمعی ناصواب را نسبت به این پهنه ایجاد نموده و به‌مثابه یک تهدید،

هرگونه فعالیت فرهنگی و هنری را در این خطه تحت‌الشعاع خود قرار داده است. در همین راستا، یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش به بیان این مطلب پرداخت که:

"مردم استان ما از لحاظ هنری مظلوم واقع شده‌اند. بخش ملی غالب بر بخش استانی ما بوده است و نه تنها خوبی‌های ما نشان داده نشده که بر عکس بدی‌های استان ما را نشان داده‌اند. بخواهیم به حالت نرمال برگردیم سال‌ها طول می‌کشد تا نگاه مردم به استان ما تغییر پیدا کند."

• وجود شکاف‌های اجتماعی - فرهنگی و سیاسی

شکاف‌های اجتماعی - فرهنگی و سیاسی تا حد زیادی ریشه در طبیعت جوامع دارند؛ اما مادامی که پیچیدگی‌های آن جامعه فزونی یابد، شکاف‌های آن نیز ظهور و بروز بیشتری می‌یابند. در این بین، به نظر می‌رسد ساختار جامعه سیستان و بلوچستان، همزمان دارای چندین شکاف سیاسی - اجتماعی است؛ شکاف‌های همچون شکاف قومی، شکاف مذهبی، شکاف مرکز - پیرامون و... این شکاف‌ها در طول زمان به شکل‌های مختلفی در سیستان و بلوچستان برآمده است؛ تعصب و قوم‌گرایی، رویارویی بین طوایف محلی، مجادله‌ها و رویارویی‌های مذهبی، بنیادگرایی و افراط‌گرایی دینی، تقابلات بین قومی و... بخشی از نمودهای این امر در جامعه مذکور است. این مسائل به‌نحوی تمامی امور اجتماعی، فرهنگی و حتی هنری این جامعه را تحت‌تأثیر خود قرار داده و امکان فعالیت سراسر است و بی‌حاشیه در این حوزه‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار داده است؛ تا حدی که به گفته یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش:

"قوم‌مداری در استان ما یک تهدید فرهنگی محسوب می‌شود. به‌عنوان مثال گفته می‌شود که در انتخاب بازیگران یک سریال بلوچی بین مکرانی‌ها و سرحدی‌ها اختلاف بود و هر کدام خود را بلوچ اصیل می‌دانستند. شکاف بین پیشکسوتان هنرمند و نسل امروز را داریم. نسل امروز خیلی عجول است و نسل گذشته این را نمی‌پذیرد و در نتیجه بینشان شکاف ایجاد می‌شود."

• فقر، بیکاری و مشکلات معیشتی

سیستان و بلوچستان به‌لحاظ اقتصادی، از کم‌برخوردارترین مناطق ایران است. در واقع، مردم این استان نیز همچون بسیاری دیگر از مناطق مرزی ایران، با مسائلی همچون بیکاری و فقر درگیر هستند. بیکاری و یا اشتغال به فعالیت‌های غیررسمی و مغایر با قوانین کشور، شهروندان این خطه از کشور را در چرخه‌ای از فقر و مشکلات معیشتی گرفتار نموده است. این وضعیت البته باعث سوءاستفاده برخی از سودجویان نیز گردیده است؛ این امر به‌ویژه در ارتباط با فعالیت‌های فرهنگی و هنری نمود می‌یابد. به‌نحوی که دستاوردها و محصولات هنرمندان استان در نازل‌ترین قیمت‌ها خریداری شده و در گستره‌ای وسیع‌تر با بالاترین قیمت‌ها به فروش می‌رسد و در این بین، سودهای هنگفتی نصیب واسطه‌ها و دلال‌ها می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در همین زمینه می‌گوید:

"اجناس خانم‌های هنرمند توسط افراد سودجو یکجا خریداری می‌شود و به مبلغ گران‌تر در شهرهای دیگر به فروش می‌رسد. از طرفی اگر اجناس توسط همین سودجویان هم خریداری نمی‌شد؛ اجناس این خانم‌های هنرمند فروخته نمی‌شد."

• عدم بهره‌گیری از ظرفیت وجود نیروی انسانی جوان و با استعداد

بی‌تردید یکی از سرمایه‌های انسانی مهم برای هر جامعه‌ای، جوانان آن جامعه هستند؛ نیروی کاری فعال و با انگیزه که فراهم‌ساختن زمینه برای شکوفایی استعدادهای آن‌ها می‌تواند سهم بسزایی در توسعه جوامع داشته باشد. در این بین، سیستان و بلوچستان یکی از جوان‌ترین استان‌های کشور است که بیشترین جمعیت جوان نسبت به جمعیت کل را در کشور دارد (مرکز

آمار ایران، ۱۳۹۵). آشکار است که زمینه‌سازی برای بهره‌گیری از ظرفیت وجود این نیروی انسانی عظیم و با استعداد می‌تواند نقش مهمی در توسعه استان ایفاء کند و به‌عکس، کم‌توجهی و عدم برنامه‌ریزی اصولی برای این قشر، نتایج ناخوشایندی را از جمله در حوزه فرهنگ و هنر به دنبال خواهد داشت. در همین راستا، یکی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش ما بر این باور بود که:

"نیروی جوان ما یک فرصت هست چون پر از انرژی و فعال هست ولی اگر مسئولین از این جوانان غفلت کنند و نتوانند خلأهای فرهنگی را برای‌شان پر کنند کشورهای خارجی این کار را خواهند کرد. همه ما در یک کشور هستیم از هر قومی و مذهبی که باشیم با وجود تفاوت‌ها با همدلی می‌توانیم مشکلات را حل کنیم، تا ما و نسل بعد از ما در آرامش کنار هم باشیم".

• تهاجم فرهنگی و نفوذ فرهنگ بیگانه

آشکار است که تهاجم فرهنگی، بدون بسترسازی مناسب، توفیق چندانی نخواهد یافت. خاصه در ارتباط با کشورمان، زمانی این بستر آماده می‌شود که مؤلفه‌های فرهنگ و هنر ایرانی در حال کمرنگ‌شدن باشد. در این بین، یکی از مناطق ویژه ایران که توأمأ هم به لحاظ فرهنگی و هنری، غنی بوده و از سوی دیگر همواره در ارتباط با عناصر و مؤلفه‌های فرهنگی فرامنطقه‌ای و حتی بین‌المللی قرار داشته، سیستان و بلوچستان است.

به باور عمده مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، فرهنگ و هنرهای بومی سیستان و بلوچستان به‌طور روزافزونی در حال فراموشی و نیز جایگزینی با مؤلفه‌های غیربومی و وارداتی است. به‌عنوان مثال تغییراتی که امروزه در مدهای لباس مردم استان شاهد هستیم، نمونه‌ای بارز برای تأثیرپذیری از مدهای ناهمسو با فرهنگ بومی و محلی این استان است. در همین راستا یکی از مصاحبه‌شوندگان تأکید داشت که «لباس بلوچی امروزه به سمت مدگرایی رفته و اصل دوخت لباس در حال از بین رفتن است».

در همین باب و به اعتقاد وی:

"تهدید دیگری که امروز داریم در مورد کمرنگ‌شدن زبان بلوچی است. امروز روحانیون و علمای ما در اجتماعات، مساجد و... به‌ندرت زبان بلوچی صحبت می‌کنند. در صورتی که باید زبان اصیل بلوچی را حفظ کنند چون ریشه آن در زبان اصیل آریایی ایرانی است و از طرفی این نسل به نسل حفظ می‌شود اگر ما در خواندن و نوشتن نیز زبان بلوچی را استفاده کنیم".

به زعم مشارکت‌کنندگان پژوهش، مسئله فوق در ارتباط با سایر مؤلفه‌های فرهنگ و هنر بومی استان مانند موسیقی نیز مصداق می‌یابد. البته بدیهی است که باید سلاقی و علایق گوناگون را رسمیت بخشیده و به انتخاب‌های متنوع شهروندان احترام گذاشت، لکن مسئله تهاجم فرهنگی و نفوذ فرهنگ بیگانه در این‌جا بیشتر ناظر به نوعی جریان مخرب است که فرهنگ‌های بومی و محلی را تحت‌الشعاع خود قرار داده و آن‌ها را تا حد زیادی تنزل می‌دهد.

۳-۴. بازشناسی اهم نقاط قوت حوزه فرهنگ در استان سیستان و بلوچستان

علی‌رغم وجود نقاط ضعف و تهدیدها، اما حوزه فرهنگ و هنر استان سیستان و بلوچستان، حوزه‌ای همواره سرشار از نقاط قوت و فرصت‌ها بوده است که توجه و بهره‌گیری متناسب از آن‌ها بدون شک می‌تواند نقش بسزائی در توسعه فرهنگی و اجتماعی این ناحیه ایفا کند. باری، از آن‌جا که نقاط قوت بیش‌تر ناظر به عوامل درونی و فرصت‌ها بیش‌تر ناظر به عوامل بیرونی است، در ادامه و به‌صورت تفکیک‌شده به هر یک از این ابعاد پرداخته شده است. حسب یافته‌های پژوهش و مصاحبه با تعدادی از صاحب‌نظران این حوزه، می‌توان اهم نقاط قوت سیستان و بلوچستان در زمینه فرهنگ و هنر را به شرح زیر مورد اشاره قرار داد:

جدول ۴. مضامین و مصادیق برگرفته از یافته‌های پژوهش در ارتباط با نقاط قوت حوزه فرهنگ و هنر استان

ردیف	مضمون اصلی	مصادیق
۱	پیشینه فرهنگی و تمدنی غنی	استانی با پیشینه خوبی به لحاظ آداب، سنن، اخلاقیات و... هستیم که باید مورد توجه قرار گیرد.
۲	وجود تنوعات جغرافیایی و طبیعی	از شمال تا جنوب استان، گوناگونی‌های زیادی به لحاظ جغرافیایی و طبیعی وجود دارد که مثلاً می‌تواند زمینه‌ای برای توسعه گردشگری باشد.
۳	وجود ظرفیت‌ها و استعدادهاى انسانی قابل-توجه	سیستان و بلوچستان جوان‌ترین استان کشور بوده و این را باید به‌مثابه یک نقطه قوت و فرصت دید.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

• پیشینه فرهنگی و تمدنی غنی

مردم سیستان و بلوچستان در بستر یک پیشینه فرهنگی و تمدنی غنی هویت می‌یابند. آداب و سنن مردم استان سیستان و بلوچستان بخشی از هویت فرهنگی مردم است. در این بین هنر بومی و ادبیات عامه سیستانی و بلوچستانی‌ها، همواره فضایی برای بازنمایی عناصر ارزشمند فرهنگ و هنر مردمان این خطه بوده است؛ از این رو، جدای از ادیبان و هنرمندان گذشته، معاصرینی را می‌توان در این زمینه شناسایی نمود که ارج‌گذاری آن‌ها و فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب برای تولید آثار توسط ایشان، می‌تواند رخدادی مثبت ارزیابی گردد.

در استان سیستان و بلوچستان برخی از اعیاد و جشن‌های ملی و مذهبی بسیار با شکوه برگزار می‌شود. عید نوروز در این ناحیه بیشتر تحت‌عنوان جشن بهارگاه معروف بوده و همه‌ساله در فصل بهار برگزار می‌گردد، اما علاوه بر این اعیاد مذهبی نظیر عید فطر و قربان بسیار باشکوه و با مراسم خاصی برگزار می‌شود. موسیقی بومی و ترانه‌های فولکلور مردم سیستان و بلوچستان نیز ظرافت ویژه‌ای دارند. اکثر این ترانه‌ها ارتباط مستقیمی با محیط طبیعی، شیوه زندگی و باورهای دینی و اعتقادی مردم منطقه دارند.

یکی از بنیان‌های فرهنگی مهم در این خطه، همچنین خانواده است؛ ارزش‌های خانوادگی همچون ارج‌گذاری به بزرگان خانواده و در سطحی کلان‌تر بزرگان قومی و طایفه‌ای، از ویژگی‌های بارز فرهنگ مردم سیستان و بلوچستان است. در همین راستا، می‌توان جایگاه شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع را به‌عنوان مقوم و استحکام‌بخش ساختار اجتماعی در این ناحیه برجسته ساخت. اهمیت این گروه‌ها تا حدی بوده که اغلب و به‌طور تاریخی، هرگونه چالشی از رهگذر تدابیر آن‌ها مدیریت گردیده است. در همین راستا یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌داشت که:

"فرهنگ مهمان‌نوازی و پیروی از علما، ریش‌سفیدان و سرداران در وجود مردم ما هست. در استان ما آمار طلاق پائین است با این‌که جزو جوان‌ترین استان‌های کشور هستیم؛ چون فرهنگ خانواده دارای احترام است".

البته سنت‌ها و رسوم ویژه‌ای همچون سنت «بجار» به معنی همراهی و تعاون در امور خیر، و یا «میار جل» که اشاره به قبول پناهنده‌گی و حمایت از مظلومین مطرود دارد نیز در همین راستا قابل فهم است.

نگاه به به برخی از صنایع دستی مردم سیستان و بلوچستان نیز البته نشان‌گر هنرهای ریشه‌دار است که هم نشان‌دهنده جهان‌بینی خاص این مردمان بوده و هم به‌عنوان عناصری کارکردی، در زندگی روزمره آن‌ها جایگاه داشته و دارد. به زعم اغلب

مشارکت‌کنندگان پژوهش، این صنایع و هنرها اگرچه امروز کم‌تر مورد توجه است، لکن می‌توان و می‌بایست آن‌ها را چونان فرصت‌هایی ذی‌قیمت به‌شمار آورد. ما به این موضوع بازخواهیم گشت.

• وجود تنوعات جغرافیایی و طبیعی

اقلیم می‌تواند به‌عنوان یک عامل مهم در نگهداشت مردمان یک منطقه و جذب سایرین بدان‌جا مطرح باشد. خاصه آن‌که این مؤلفه را می‌توان مؤلفه‌ای تأثیرگذار در برقراری ارتباطات میان‌فرهنگی و از جمله، از رهگذر اموری چون گردشگری دانست. از این منظر، سیستان و بلوچستان را می‌توان استان چهار فصل دانست؛ به این معنی که حتی در سردترین ماه‌های سال، بخش‌هایی از آن در معتدل‌ترین هوا قرار داشته یا هم‌زمان می‌توان در نقاط مختلفی از آن، احساسات گوناگونی را تجربه نمود. یکی از مشارکت‌کنندگان در همین زمینه بیان می‌داشت:

“آب‌وهوای جالبی در استان داریم؛ چابهار با هوای بهاری و بلوچستان با مناطق استوایی را داریم. اکثر مناطق بلوچستان سرسبز است و در سیستان هم پتانسیل‌های قابل توجهی داشته و داریم.”

در این استان همچنین می‌توان گوناگونی‌های جغرافیایی دیگری را مورد مشاهده قرار داد که خود، وسعت چشمگیر این ناحیه را نشان می‌دهد: بخشی از آن دشت، بخشی کوهستان، بخشی نیز دریا و ساحل. این منطقه گونه‌های گیاهی و جانوری بی‌شماری را نیز در خود جای داده و بسیاری از بخش‌های آن، کاملاً دست‌نخورده و بکر می‌باشد. این اقلیم جدای از آن‌که الهام‌بخش اهالی فرهنگ و هنر بوده، همچنین می‌تواند مبنایی برای تقویت حضور دیگر مردمان در این ناحیه و بهبود ارتباطات میان‌فرهنگی گشته و دستاوردهای مثبتی از جمله در حوزه فرهنگ و هنر استان داشته باشد.

• وجود ظرفیت‌ها و استعدادهای انسانی قابل توجه

طبق آمار و شاخص‌های موجود، سیستان و بلوچستان هم‌اکنون جوان‌ترین استان کشور می‌باشد؛ به طوری که بیش از ۶۵ درصد از جمعیت کل استان را افراد زیر ۳۰ سال شکل می‌دهد. بی‌تردید اگر از این نیروی جوان در راستای تقویت فرهنگ و هنر استان به خوبی و با توجه به تخصص‌شان استفاده شود، سرباری نیروی جوان و بار تکفل‌شان بر خانواده کمتر شده و استان سیستان و بلوچستان نیز به توسعه فرهنگی و هنری می‌رسد. این در حالی است که به گفته تمامی کارشناسان و صاحب‌نظران مشارکت‌کننده در این پژوهش، نسل جوان استان استعداد وافر در یادگیری سریع و صحیح آموزه‌های فرهنگی و هنری داشته و از این حیث همواره پیشگام بوده‌اند.

“جوانان و نوجوانان استان سیستان و بلوچستان در زمینه ادبیات استعداد خوبی دارند. من در انجمن زابل و زاهدان فعالیت داشتم و شاهد این بودم که هنرجویان استعداد خوب و شگرفی در ادبیات دارند. آن‌ها بدون این که آموزش خاصی ببینند در خلق واژه‌ها استعداد خاصی دارند اما رشد نمی‌کنند چون آموزش نمی‌بینند.”

این در حالی است که به تعبیر یکی از صاحب‌نظران:

“کارهای فرهنگی و هنری در استان ما متأثر از فضای سیاسی بوده و از طرفی استان ما محروم هست و نگاه چندانی به آن نشده است. ما می‌توانیم از طریق انجمن‌های مردم‌نهاد به صورت خودجوش فعال باشیم. سرمایه‌گذاران باید روی نخبگان علمی سرمایه‌گذاری کنند و باید به جوانان امکانات لازم را بدهند.”

۴-۴. بازشناسی مهم فرصت‌های پیش‌روی حوزه فرهنگ در استان سیستان و بلوچستان

هم‌سو با نقاط قوتی که پیش‌تر مورد اشاره قرار گرفت، همچنین می‌توان به فرصت‌هایی اشاره نمود که همچون بسیاری از حوزه‌ها و نواحی، همچنین پیش‌روی حوزه فرهنگ و هنر سیستان و بلوچستان قرار دارد و بی‌تردید، بهره‌گیری شایسته و بایسته

از آن‌ها می‌تواند سهم بسزائی در توسعه استان مذکور از این حیث داشته باشد. در ادامه، دو مورد از مهم‌ترین فرصت‌هایی که مدنظر مشارکت‌کنندگان این پژوهش بوده، تشریح گردیده است.

جدول ۵. مضامین و مصادیق برگرفته از یافته‌های پژوهش در ارتباط با فرصت‌های حوزه فرهنگ و هنر استان

ردیف	مضمون اصلی	مصادیق
۱	وجود قابلیت‌ها و امکانات صدور عناصر فرهنگی و هنری	سیستان و بلوچستان به آب‌های آزاد متصل بوده و در یک محور تجاری قابل توجه قرار دارد که می‌توان از آن برای صدور عناصر فرهنگی و هنری استفاده کرد.
۲	وجود زیست‌بوم دانش‌بنیان و صنایع خلاق فرهنگی-هنری	امروز این استان از محدود استان‌هایی است که در آن شاهد استقرار خوب شرکت‌های دانش‌بنیان و خلاق هستیم.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

• وجود قابلیت‌ها و امکانات صدور عناصر فرهنگی و هنری

یکی از طرح‌های توسعه‌ای مورد پیگیری در ناحیه مورد مطالعه، طرح موسوم به «توسعه محور شرق» است که در نیمه دوم دهه ۶۰ شمسی مطرح گردیده و تا کنون نیز محل استناد و برنامه‌ریزی بوده است. این طرح، کریدور ترانزیتی شرق کشور ایران را از مبدا ورودی بندر چابهار تا نقاط خروجی مرزهای شمالی کشور ترسیم می‌کند. به‌طور کلی مهم‌ترین هدف طرح توسعه محور شرق را باید در افزایش نقش و سهم کشور در ترانزیت کالا و حمل‌ونقل بین‌المللی، ارتقاء سطح درآمد، افزایش شاخص‌های توسعه‌ای و... دانست. توجیه این طرح نیز، موقعیت ژئواستراتژیک، دسترسی به آب‌های آزاد و همجواری مرزی سیستان و بلوچستان با تعدادی از کشورهای منطقه می‌باشد. بنابراین، تقویت محور شرق جدای از آن‌که می‌تواند زمینه را برای بهبود وضعیت زیرساخت‌های اقتصادی منطقه فراهم سازد، همچنین مجال مناسبی برای صدور عناصر فرهنگی و هنری این ناحیه است.

"رویکردی که در چند سال اخیر ایجاد شده چون محور شرق و توسعه مکران، خوب هست و حداقل یک سرمایه‌گذاری قابل توجهی برای زیرساخت‌های فرهنگی و توسعه صادرات می‌توانیم داشته باشیم."

علاوه بر این، امروز دسترسی به فضای مجازی و ابزارهای ارتباطی نوین موجب شده تا فضای مناسبی برای توسعه فرهنگی و هنری، و البته صدور خلاقانه محصولات فرهنگی و هنری به‌وجود آید.

"فضای مجازی در معرفی، و عرضه هنر و فرهنگ در این چند سال اخیر سهم داشته است. حتی رشدهایی را نیز در این زمینه شاهد بوده‌ایم. هنرمندان ما توانسته‌اند آثار هنری خود را از طریق فضای مجازی فروخته و به جاهای دیگر بفرستند."

• وجود زیست‌بوم دانش‌بنیان و صنایع خلاق فرهنگی-هنری

یکی از زمینه‌های توسعه جوامع امروزی در تمامی ساحت‌ها، بی‌تردید وجود زیست‌بوم دانش‌بنیان است. منظور از زیست‌بوم دانش‌بنیان، فضایی است که در آن از اصول علمی و به‌ویژه فن‌آوری‌های نو در راستای ایجاد زنجیره ارزش استفاده شده و جدای از ثروت‌آفرینی اقتصادی، زمینه‌های تأثیرگذاری اجتماعی نیز فراهم می‌گردد. یکی از اضلاع اساسی زیست‌بوم دانش‌بنیان، البته صنایع خلاق فرهنگی و هنری است. در حقیقت، در جهان امروز و بیش از پیش، ملت‌ها و البته دولت‌ها به نقش و اهمیت ویژه سرمایه‌های فرهنگی خود به‌مثابه یک مزیت رقابتی برای تمایزبخشی و تشخیص‌یابی در عرصه‌های مختلف آگاهی یافته‌اند. از

همین‌رو است که در حال حاضر، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی هدفمند در زمینه صنایع فرهنگی، به یکی از کلیدی‌ترین حوزه‌های مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان تبدیل شده است. بر این اساس، به‌ویژه در طی دو دهه اخیر شاهد سرمایه‌گذاری و رونق قابل توجه صنایع موسوم به «صنایع خلاق فرهنگی» و حمایت بخش‌های دولتی و خصوصی از آن بوده‌ایم. بنابراین، صنایع خلاق فرهنگی توأم با دو هدف اصلی را دنبال می‌کند: افزایش سطح درآمد و بهبود رفاه از یک‌سو، و توسعه فرهنگی و ارتقاء هویتی از سوی دیگر.

شواهد موجود حاکی از آن است که در نسبت با سایر استان‌های کشور، سیستان و بلوچستان از موقعیت خوبی در زمینه استقرار زیست‌بوم دانش‌بنیان و توسعه صنایع خلاق فرهنگی و هنر برخوردار است؛ تا حدی که به گفته سید محمد حسن سجادی نیری (۱۳۹۹) دبیر وقت ستاد توسعه فناوری‌های نرم و هویت‌ساز معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، «این استان جزو پنج استان برتر کشور از حیث تعداد شرکت‌های خلاق احراز صلاحیت شده است». در همین راستا، فرید شاهرادی (۱۳۹۸) مدیر مرکز نوآوری صنایع خلاق پارک علم و فناوری استان سیستان و بلوچستان اذعان داشته بود که محصولات دانش‌بنیان و خلاق این استان اکنون به سایر کشورها نیز صادر می‌گردد. افتتاح نخستین خانه خلاق صنایع دستی کشور در زاهدان در تابستان سال ۱۳۹۹ نیز خود مؤید وجود فرصت‌های قابل توجهی از این حیث می‌باشد و می‌توان آن را تکمیل‌کننده زنجیره‌ای دانست که در مجموع، به توسعه فرهنگی و هنری در این خطه کمک خواهد کرد.

۴-۵. بازنشاسی مهم خواسته‌ها و نیازهای حوزه فرهنگ در استان سیستان و بلوچستان

نظر به آنچه تا بدین جا مطرح گردید و متناسب با دیدگاه صاحب‌نظران حوزه فرهنگ و هنر استان، در نهایت می‌توان مهم‌ترین خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری سیستان و بلوچستان را به شرح زیر مورد بحث قرار داد.

جدول ۶. مضامین و مصادیق برگرفته از یافته‌های پژوهش در ارتباط با خواسته‌ها و نیازهای حوزه فرهنگ و هنر استان

ردیف	مضمون اصلی	مصادیق
۱	بازاندیشی در گفتمان‌ها و نگرش‌های فرهنگی کلیشه‌ای	نگاه ایدئولوژیک عقل‌ستیز و امنیتی باید جای خود را به یک نگاه منطقی و واقع‌بینانه بدهد.
۲	سرمایه‌گذاری و حمایت از جوانان و فعالان حوزه فرهنگ و هنر	وجود جمعیت جوان و سرشار از استعداد در این استان نیازمند سرمایه‌گذاری و حمایت است.
۳	اهتمام به تقویت هنرستان‌ها، کارگاه‌های تولید هنری و فعالیت‌های محصول‌محور	هنرمندان ما باید براساس داشته‌های فرهنگی و هنری خودمان دست به تولید بزنند و کپی‌برداری صرف نکنند.
۴	حمایت از تولیدکنندگان بومی محتوی نظیر آثار نمایشی و مستند	برای تغییر تصویری که از این استان در ذهن‌ها شکل گرفته، باید با حمایت از هنرمندان بومی، به سمت تولید آثار واقع‌بینانه‌تر رفت.
۵	انتخاب مدیران جهادی متعهد و متخصص	مهمترین نیاز ما داشتن مدیران دلسوز فرهنگی جهادی است که در میان مردم زندگی کنند و از نیازهای آنان در حوزه فرهنگی و هنری آگاه شوند.

(مأخذ: یافته‌های پژوهش)

• بازاندیشی در گفتمان‌ها و نگرش‌های فرهنگی کلیشه‌ای

شناخت ما نسبت به پدیده‌ها همواره مبتنی بر مشاهدات یا لمس شخصی واقعیت‌ها نیست؛ ما اغلب فرصت تجربه‌ی تمامی امور را نداریم و بر این اساس، مواجهات‌مان با پدیده‌ها و موضوعات، اغلب ناشی از تصاویری است که در ذهن داریم. این تصورات را می‌توان «تصورات قالبی» یا همان «نگرش‌های کلیشه‌ای» دانست. این تصورات و نگرش‌ها بیش از آن که برآمده از واقعیت‌های عینی و منتج از آن تلقی شود، حاصل تصورات ذهنی انسان‌هاست که البته از جوانب مختلف جهت‌دهی شده و دیدگاه‌های ما را نسبت به جهان پیرامونی‌مان شکل می‌دهد. از سویی، فضای منتج از این تصورات و نگرش‌ها، ذهنیت و عملکرد مردمانی که این فضا بر له یا علیه آن‌ها شکل گرفته است را نیز تحت‌تأثیر خود قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، این فضا گاهی مبتنی بر برداشت‌های مثبت از یک گروه یا اجتماع و گاه نیز ممکن است ناشی از برداشت‌های منفی و مخدوش باشد. در شکل‌گیری این برداشت‌ها، البته نمی‌توان نقش گفتمان‌های مسلط و رسانه‌های مروج این گفتمان‌ها را نادیده گرفت. منبع این گفتمان‌ها نیز گاه بیرونی و گاه از درون خود جامعه‌ای است که این تصورات نسبت به آن توسعه داده شده است. برای مثال در جامعه‌ی ایرانی، نهادهایی مانند آموزش و پرورش، صداوسیما، سینما و سایر رسانه‌های جمعی نقش مهمی در ایجاد این تصورات و برداشت‌ها داشته‌اند. از طرفی و خاصه در ارتباط با جامعه‌ای چون سیستان و بلوچستان، برخی نهادها و پایگاه‌های سنتی درونی مانند ایل و طایفه، یا مذهب و کانون‌های دینی، زمینه‌ی توسعه‌ی گفتمان‌های ویژه‌ای را فراهم آورده‌اند که خود سهمی انکارناپذیر در شکل‌دهی به فضاهای ذهنی و عملکردی این جامعه ایفاء می‌کنند.

باری، به زعم برخی از مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر و البته هم‌سو با برخی از پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه، غلبه‌ی گفتمان‌های سیاسی و امنیتی از یک‌سو، و گفتمان‌های قوم‌گرایانه و مذهبی بنیادگرایانه از سوی دیگر، موجب گردیده تا وجوه دیگر و از جمله خصیصه‌های فرهنگی و هنری مردمان این استان تحت‌الشعاع قرار گیرد. بنابراین، آن‌چه امروز به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نیازها و ضرورت‌ها برجسته می‌گردد، بازاندیشی در آن دسته از گفتمان‌های محدودیت‌آفرین است که عمدتاً تحت-عنوان گفتمان‌های ایدئولوژیک، امنیتی، عقل‌ستیز، خشونت‌طلب، قوم‌گرایانه، بنیادگرایانه و... شناخته شده و زمینه‌ی شکل‌گیری نگرش‌های کلیشه‌ای منفی را فراهم ساخته‌اند؛ چه به تعبیر یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش:

"قوم بلوچ دچار هویت تکواری شده است. هویت سنی‌گری پدید آمد و به سمت خشونت رفتیم و در عوض آن بازتولید خشونت را از طرف نهادهای دولتی داشتیم که چرخه خشونت همچنان ادامه پیدا کرد."

• سرمایه‌گذاری و حمایت از جوانان و فعالان حوزه فرهنگ و هنر

همان‌طور که در بخش‌های گذشته مورد اشاره قرار گرفت، ساخت جمعیتی ایران و به‌طرز اولی سیستان و بلوچستان، یک ساخت جمعیتی کاملاً جوان است. عدم توجه به نیازهای این نسل و بی‌توجهی به زمینه‌های شکوفایی استعداد‌های آنان می‌تواند موجبات آسیب‌های متعددی را فراهم آورد. این در حالی است که به باور عمده‌ی مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، جوانان این استان نسبت به فعالیت‌های فرهنگی و هنری کاملاً مستعد بوده و ضرورت سرمایه‌گذاری و حمایت از آنان در این زمینه کاملاً آشکار و محسوس است. به تعبیر یکی از مشارکت‌کنندگان:

"دولت باید نهادهای فرهنگی و هنری تأسیس کند و جوانان را جذب کند تا جوانان دنبال مشاغل کاذب نروند. باید از جوانان در زمینه‌های فرهنگی و هنری استعدادیابی شود. ناگفته نماند ما اساتید نیز در زمینه محک جوانان و استعدادیابی آنان کم‌کاری می‌کنیم. استادان باید دانشجویان خود را تشویق کنند. علاوه بر بخش دولتی، بخش خصوصی نیز باید در زمینه فرهنگی و هنری سرمایه‌گذاری کند."

از طرفی، یکی از دغدغه‌های جملگی مشارکت‌کنندگان پژوهش، معطوف به ضرورت حمایت‌های همه‌جانبه از هنرمندان و فعالانی است که در گذشته یا هم‌اکنون در حوزه‌های مختلف فرهنگ و هنر استان فعال بوده‌اند.

"نیاز دیگر ما حمایت از هنرمندان ما است. خیلی از شعرا، بازیگران و سوزن‌دوران ما بیمه نیستند. هنرمندان باید حمایت مادی و معنوی شوند [...] در برخی از شهرستان‌ها ما سینما نداریم که متولیان امور فرهنگی می‌توانند وام بلاعوض دهند تا سرمایه‌گذاران در ساخت سالن تئاتر، سینما و... سرمایه‌گذاری کنند و زیرساخت‌ها تکمیل شوند."

• **اهتمام به تقویت هنرستان‌ها، کارگاه‌های تولید هنری و فعالیت‌های محصول محور**

یکی از مسائل انکارناپذیر در حوزه تولیدات فرهنگی و هنری در مناطقی همچون سیستان و بلوچستان، تداوم الگوهای تولید سنتی و عدم اهتمام بایسته به شیوه‌های نوین و تکمیل‌کننده زنجیره ارزش می‌باشد. این در حالی است که به‌ویژه در سال‌های اخیر شاهد پیشرفت نسبتاً خوبی در زمینه گسترش آموزش‌های مهارتی و نیز استقرار زیست‌بوم دانش‌بنیان و صنایع خلاق در این منطقه هستیم. از طرفی، نگاه به محصولات موجود در پهنه مورد مطالعه، نشان می‌دهد که آن‌چه رواج دارد عمدتاً محصولاتی وارداتی از سایر نقاط یا نسخه‌هایی بیشتر کپی‌برداری شده است؛ امری که خود موجبات فراموشی فزاینده مؤلفه‌های بومی فرهنگ و هنر را فراهم می‌سازد. جدای از مشاهدات میدانی، البته برخی از پژوهش‌ها مانند پژوهش سالارزایی (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که ارزیابی اکثر پاسخ‌گویان آن‌ها نیز هم‌سو با گزاره‌های فوق بوده و آن‌ها رواج یا پای‌بندی به محصولات فرهنگی و هنری بومی در بین مردم استان را ضعیف و بسیار ضعیف ارزیابی می‌کنند. این در حالی است که -مطابق با آن‌چه در بخش‌های قبلی گفته شد- ظرفیت‌های خوبی در این حوزه وجود دارد که می‌توان با توسعه هنرستان‌ها، و تقویت کارگاه‌های تولید هنری و فعالیت‌های محصول محور، زمینه بهره‌برداری از آن‌ها را هم در جهت توسعه فرهنگی و نیز در جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی فراهم نمود. در ادامه برش‌هایی برگرفته از گفته‌های برخی مشارکت‌کنندگان در این باره آمده است:

"خیلی از هنرها به وادی فراموشی سپرده شده است. مثلاً در بلوچستان گدبافی یا لباس‌بافی را داشتیم که لباس‌های مردانه اندازه‌گیری شده و با پوست انار رنگ‌آمیزی می‌شد و در نهایت جهت پوشیدن آماده می‌شد. در حدود پنجاه-شصت سال پیش این هنر بود که مردم برای خرید لباس به بازار نمی‌رفتند و زمین‌هایی که این کارگاه‌ها بر روی آن بود کارگاهی یا کرگهی نامیده می‌شدند، ولی الان وجود ندارد و منسوخ شده است. البته ما می‌توانیم و باید دوباره این‌ها را احیا کنیم."

"ایجاد مراکزی که از هنر حمایت کنند، نیاز هست. مثل هنرستان، نه هنرستان‌هایی که آموزش و پرورش دارد! چون این هنرستان‌ها به هنر بومی هیچ توجهی ندارند. آموزش و پرورش معمولاً دانش‌آموزانی را که هیچ رشته‌ای نمی‌آورند را به صورت اجباری به این سمت سوق می‌دهند. ما باید هنرستان‌هایی واقعی داشته باشیم که تولید هنر در آن‌جا صورت بگیرد."

• **حمایت از تولیدکنندگان بومی محتوی نظیر آثار نمایشی و مستند**

همانطور که در معرفی تهدیدهای استان سیستان و بلوچستان بیان گردید، این استان به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود و داشتن مرزهای مشترک با برخی از کشورها و مواجهه با مسائلی همچون اعتیاد، قاچاق مواد مخدر، قاچاق سوخت و...، اغلب با تصویری به‌شدت منفی بازنمایی گردیده است. این در حالی است که امروزه رسانه‌های جمعی و آثار نمایشی، تأثیر ویژه‌ای در شکل‌دهی به ادراکات و نگرش‌های شهروندان پیرامون یک موضوع دارند. این رسانه‌ها در دنیای کنونی بسیار پیچیده بوده و مانند شمشیری دولبه عمل می‌کنند و لذا می‌توانند کارکرد مثبت یا منفی داشته باشند. به نظر می‌رسد که این عملکرد در ارتباط با بازنمایی جغرافیا و نیز زیست جمعی مردم سیستان و بلوچستان چندان مثبت نبوده است. این امر بی‌تردید بر روی فرصت‌های مختلفی که می‌تواند برای توسعه این ناحیه وجود داشته باشد، تأثیرگذار خواهد بود. از جمله آن‌که نگرش سایر شهروندان ایرانی و حتی غیرایرانی را تحت تأثیر قرار داده و میل آن‌ها را به حضور در این ناحیه کاهش خواهد داد. چه‌بسا همین مسئله یکی از

عوامل مؤثر در وضعیت گردشگری این استان بوده و موجب گردیده تا سیستان و بلوچستان از نظر اقتصاد گردشگری، در پائین‌ترین رتبه‌ها قرار گیرد. البته، عکس این قضیه نیز امکان‌پذیر است؛ یعنی نمایش ظرفیت‌های موجود و افزایش اعتماد به نفس مردم محلی از یک‌سو و ترغیب دیگر گردشگران، سرمایه‌گذاران و... به حضور در این استان. بنابراین، ضرورت دارد تا نهادهای متولی در این راستا از هنرمندان و تولیدکنندگان بومی و دغدغه‌مند در این زمینه، حمایت‌های لازم را به‌عمل آورده و مجال تولید آثار نمایشی و مستند را فراهم آورند. همچنین ضرورت دارد تا تهیه‌کنندگان غیربومی آثار مربوطه این نکته را مد نظر داشته باشند که افراد جامعه به‌طور کلی دارای مجموعه‌ای از عقاید خاص خویش هستند که ناشی از وابستگی‌های قومی، مذهبی، خانوادگی، و... آن‌هاست و لذا می‌بایست در تهیه و پخش برنامه‌ها، از احکام قالبی و پیش‌داوری‌ها اجتناب کرد. به تعبیر یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر:

"نیاز اول ما این است که نگاه بقیه ایرانیان به استان ما مثبت شود. برخی از مردم، استان ما را مأمّن مواد مخدر، قاچاق و شرارت می‌دانند در حالی که استان ما فقط در یک مسیر ترانزیتی است [...] دادن مجوز به کنسرت‌های موسیقی به زبان بلوچی و پخش موسیقی به زبان بلوچی در رسانه‌ها برای ما یک نیاز هست که باید رفع شود."

• انتخاب مدیران جهادی متعهد و متخصص

به بیان اکثر مشارکت‌کنندگان پژوهش، یکی از مسائل اساسی در حوزه فرهنگ و هنر که خود باعث عدم اجرای بایسته برنامه‌های توسعه‌آفرین در این حوزه شده است، به‌کارگیری مدیرانی بوده که اغلب یا تخصص و آشنایی زیادی با حوزه فعالیت خود نداشته، یا عملکرد آن‌ها مبتنی بر احصاء دقیق نیازها و متکی به خرد جمعی نبوده است. بنابراین، از خواست‌ها و نیازهای اساسی فعالان فرهنگی و هنری در این استان، انتخاب و به‌کارگیری مدیران جهادی متعهد و متخصصی است که با شناخت موانع و راهکارها، گسترش عدالت، شایسته‌سالاری، ارزش‌محوری و اخلاق‌مداری، تلاش بی‌وقفه‌ای در به‌کارگیری مؤثر افراد، رفع و جبران خلاقانه چالش‌ها و کمبودها، و نیز ایجاد ظرفیت‌های جدید با منابع و تشریفات حد‌آقلی، را صورت دهند. در همین راستا یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش بیان می‌داشت:

"مهمترین نیاز ما داشتن مدیران دلسوز فرهنگی جهادی است که در میان مردم زندگی کنند و از نیازهای آنان در حوزه فرهنگی و هنری آگاه شوند و بدانند مردم خواهان چه هستند. مدیران باید مسئله‌محور باشند و اول از مردم نیازسنجی کنند و بعد بر اساس برنامه‌ریزی، مشکلاتشان را حل کنند. با جوانان جلسات هفتگی و ماهانه داشته باشند. حدوداً بیست‌سالی که در حوزه فرهنگی کار می‌کنم؛ بیش از پنجاه جلسه با مدیران گوناگون داشتیم که حرف‌های تکراری زده می‌شد و خروجی نداشتیم و اتفاق مثبت خاصی نیفتاد."

یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان نیز با تأکید بر ضرورت اتکای مدیران به خرد جمعی و در راستای طراحی برنامه‌هایی در چشم-اندازهای مختلف زمانی می‌گوید:

"باید برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت داشته باشیم. باید کسانی که دغدغه هنر دارند را در نشست‌های دوستانه بگوئیم گرد هم جمع شوند و از این‌ها، برنامه بلندمدت بخواهیم. همایش‌های ما از بودجه کلان استفاده می‌کنند اما بازدهی خوبی ندارند. ما حاصل همایش باید به درد عوام مردم بخورد یا حتی شده به صورت تلفنی از افراد هنرمند و شاخص بخواهیم برنامه و راهکار برای بهبود وضعیت هنری و فرهنگی در این استان را بدهند."

۵. بحث و نتیجه‌گیری

توسعه اجتماعی و فرهنگی به‌مثابه نوعی از توسعه که از یک‌سو به تقویت و پویایی جامعه مدنی منجر شده و سازمان اجتماعی را بهبود می‌بخشد، و از سوی دیگر شاخص‌های فرهنگی یک جامعه مانند شاخص‌های مربوط به مصرف فرهنگی و... را تقویت

می‌کند، البته مستلزم دسترسی به تصویری قابل قبول از نقاط ضعف و تهدیدها، ظرفیت‌ها و فرصت‌ها، و نیز خواست‌ها و نیازهای اجتماعی، فرهنگی و هنری یک جامعه است. بنابراین، آنچه در این پژوهش و در باب آن تلاش گردید، احصاء این موارد از نقطه نظر برخی صاحب‌نظران حوزه‌های گوناگون فرهنگی و هنری در استان سیستان و بلوچستان اعم از اهالی رسانه و مطبوعات، کارشناسان قران و عترت، پژوهشگران تاریخ و ادبیات، هنرمندان عرصه سینما و نمایش، فعالان حوزه کتاب و نشر، و... بود. در مجموع، نتایج پژوهش مؤید آن است که استان سیستان و بلوچستان به لحاظ فرهنگی از ضعف‌هایی اساسی مانند ضعف در زیرساخت‌های فرهنگی و هنری؛ عدم وجود وحدت نظر و رویه در حوزه فرهنگ و هنر؛ کمبود آگاهی‌های فرهنگی و هنری، در کنار کمبود بازار عرضه محصولات این حوزه؛ عدم آشنایی و برخورداری از حقوق اولیه در این حوزه؛ و عدم حمایت شایسته از اهالی فرهنگ و هنر رنج می‌برد. مهم‌ترین نقاط قوت استان نیز عبارتند از: پیشینه فرهنگی و تمدنی غنی؛ وجود تنوع جغرافیایی و طبیعی؛ و وجود ظرفیت‌ها و استعدادها انسانی قابل توجه. وجود قابلیت‌ها و امکانات صدور عناصر فرهنگی و هنری، و وجود زیست‌بوم دانش‌بنیان و صنایع خلاق فرهنگی - هنری از جمله مهم‌ترین فرصت‌هایی هستند که استان می‌تواند به لحاظ فرهنگی و هنری از آن‌ها بهره‌گیرد. این در شرایطی است که بازاندیشی در گفتمان‌ها و نگرش‌های فرهنگی کلیشه‌ای؛ سرمایه‌گذاری و حمایت از جوانان و فعالان حوزه فرهنگ و هنر؛ اهتمام به تقویت هنرستان‌ها، کارگاه‌های تولید هنری و فعالیت‌های محصول محور؛ حمایت از تولیدکنندگان بومی محتوی نظیر آثار نمایشی و مستند؛ و انتخاب مدیران جهادی متعهد و متخصص از مهم‌ترین خواسته‌ها و نیازهای حوزه فرهنگ و هنر این استان است.

بنابراین، نظر به چشم‌اندازهای توسعه‌ای کشور و نیز اهتمام دستگاه‌های مسئول نسبت به گسترش عدالت و دسترسی‌های فرهنگی، می‌توان مجموعه‌ای از پیشنهادات و اولویت‌های فرهنگی در دو سطح کوتاه‌مدت و بلندمدت را مورد اشاره قرار داد که اغلب برای مدت‌های مدید توسط صاحب‌نظران محلی و از جمله مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر مورد تأکید قرار گرفته است. بر این اساس، از جمله پیشنهاداتی که در سطح کوتاه‌مدت همواره مطرح می‌باشد، زمینه‌سازی برای تولید آثار فرهنگی و هنری به‌ویژه توسط هنرمندان و نیز صنعتگران بومی است. در این راستا، برخی مشارکت‌کنندگان بر تقویت هنرستان‌ها و آموزشگاه‌های هنری، و بر حمایت از کارگاه‌های تولیدی تأکید داشته‌اند. این پیشنهاد به‌ویژه از این رو اهمیت دارد که در این استان شاهد تعداد قابل توجهی از چهره‌های برجسته هنری خاصه در حوزه صنایع دستی بوده و هستیم که متأسفانه به طرز شایسته‌ای مورد تکریم قرار نگرفته‌اند؛ این بی‌توجهی خود زمینه‌ای منفی را ایجاد نموده تا شاهد افول تولیدات هنری سنتی در این پهنه باشیم؛ امری که می‌توانست نشانی از فرهنگ و تمدن غنی این خطه بوده و نقشی مهم در راستای کاهش آلام مردمان آن ایفاء نماید. در همین چهارچوب، پیشنهاد تولید و ارائه آثار نمایشی و مستند به منظور نشان دادن چهره واقعی استان و از جمله ظرفیت‌های فرهنگی و هنری آن نیز در اغلب مصاحبه‌ها مورد توجه قرار گرفته است. این پیشنهاد نیز در شرایطی مطرح می‌گردد که به نظر بیش‌تر مشارکت‌کنندگان پژوهش، در دهه‌های گذشته اغلب چهره‌های منفی از استان و مردمان آن در رسانه‌ها بر ساخت گردیده و نمایش داده شده است. این موضوع جدای از آن که موجبات تشویش و نگرانی مردم استان را فراهم آورده، از نظر مصاحبه‌شوندگان همچنین موجب شده تا ظرفیت‌ها و فرصت‌های نهفته در این ناحیه نادیده بماند؛ امری که از جمله هرگونه سرمایه‌گذاری در حوزه‌های فرهنگی و هنری در سیستان و بلوچستان را تحت‌الشعاع قرار داده و اساساً میل به حضور در این استان را در بین سایرین کاهش خواهد داد.

تعداد اندک مدیران متخصص و آگاه به دل‌مشغولی‌های اصحاب فرهنگ و هنر، همچنین یکی دیگر از مسائل مورد اشاره توسط اغلب مشارکت‌کنندگان پژوهش بوده و آن‌ها در همین راستا، توجه به انتخاب مدیران کاربلد، جهادی و دلسوز که تعاملی مثبت با اهالی فرهنگ و هنر دارند را یکی از اولویت‌های آتی در این حوزه می‌دانند.

باری، مبتنی بر یافته‌های پژوهش و دغدغه‌های صاحب‌نظران، آن‌چنان که در صفحات گذشته نیز مورد اشاره قرار گرفت، واقعیت آن است که هرگونه برنامه‌ریزی و اولویت‌گذاری در راستای تحقق عدالت فرهنگی در پهنه‌های چندقومی و چندمذهبی همچون سیستان و بلوچستان که در عمل همواره در یک انزوای تاریخی و جغرافیایی قرار داشته‌اند، می‌بایست ناظر به بازشناسی و ارج‌گذاری به مؤلفه‌هایی باشد که برای شهروندان این مناطق واجد اهمیت و ارزش‌های هویت‌بخش هستند. لذا بخشی از این مهم البته مستلزم ترسیم یک چشم‌انداز بلندمدت و حرکت در آن راستاست. از این حیث و نظر به آن که پیش‌نیاز هر چشم‌انداز

این چینی اهمیت دادن به وجود خود شهروندان و لزوم درگیر ساختن آن‌ها با موضوع است؛ بنابراین چه بسا مهم‌ترین پیشنهاد و اولویت بلندمدت را بتوان «فراهم کردن زمینه‌ها و تسهیل شرایط حضور و مشارکت خود اعضای گروه‌های مختلف قومی و مذهبی استان در امر برنامه‌ریزی و اجرا» قلمداد نمود. این مهم بی‌تردید مستلزم فراهم آوردن امکانی برای حضور و مشارکت فعالانه آن‌ها در عرصه‌ها و از جمله سازمان‌های فرهنگی رسمی به‌دور از هرگونه انحصار و تبعیض است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- حسین‌بر، محمدعثمان. (۱۳۹۶). گزارش تحلیل مسائل و آسیب‌های اجتماعی استان سیستان و بلوچستان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- حسین‌بر، محمدعثمان. (۱۳۹۸). مسائل اجتماعی و چالش‌های توسعه در استان سیستان و بلوچستان (گزارش طرح پژوهشی). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- خبرگزاری دانشجویان ایران. (۱۳۹۹). حضور سیستان و بلوچستان در جمع ۵ استان برتر دارای بیشترین تعداد شرکت‌های خلاق؛ به نقل از سید محمد حسین سجادی نیری، دبیر وقت ستاد توسعه فناوری‌های نرم و هویت‌ساز معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری. کد خبر: ۹۹۰۲۲۹۲۰۷۴۲؛ تاریخ دسترسی: ۱۳۹۹/۰۴/۱. قابل دسترسی به آدرس <https://www.isna.ir/news/99022920742>
- روستاخیز، بهروز. (۱۳۹۷). مواجهه با خود و دیگری: فهم تحولات گفتمانی مسئله هویت در بلوچستان ایران (رساله دکتری مردم‌شناسی). تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- زکریایی کرمانی، ایمان؛ نظری، امیر و شفیعی سرارودی، مهرنوش. (۱۳۹۴). مطالعه نقوش سفالینه‌های معاصر روستای کلیپورگان سراوان با رویکرد انسان‌شناسی هنر. مجله نگره؛ ۱۰ (۳۶): ۹۱-۷۴.
- سالارزایی، امیرحمزه. (۱۳۹۲). گزارش طرح پژوهشی رصد جریان‌های تأثیرگذار فرهنگی-اجتماعی حاکم بر استان سیستان و بلوچستان. زاهدان: سازمان تبلیغات اسلامی استان سیستان و بلوچستان.
- سیدامامی، کاووس. (۱۳۸۷). ادراک گروه‌های قومی از تصاویر رسانه‌های خود. مجله تحقیقات فرهنگی ایران؛ ۱ (۴): ۷۸-۱۱۹.
- شیرانی، مینا؛ و همکاران. (۱۳۹۷). بررسی انسان‌شناختی نقوش سفال کلیپورگان سراوان. مجله هنرهای زیبا؛ ۲۳ (۴): ۸۰-۷۱.
- ضرغامی، برزین؛ و انصاری‌زاده، سلمان. (۱۳۹۱). تحلیل فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپولیتیکی قوم بلوچ از دیدگاه نظریه شکاف‌های سیاسی - اجتماعی. مجله جغرافیای انسانی، ۸۱: ۹۵-۱۱۰.
- فاضلی، نعمت‌الله؛ و قلیچ، مرتضی. (۱۳۹۳). نگرشی نو به سیاست فرهنگی: سیاست فرهنگی از دیدگاه مطالعات فرهنگی. تهران: تپسا.
- کاروانی، عبدالطیف؛ و غفاری‌نسب، اسفندیار. (۱۳۹۸). کاوش کیفی ادراک دانشجویان بلوچ از بازنمایی هویت بلوچ‌ها در رسانه‌های جمعی؛ مورد مطالعه: دانشجویان بلوچ تحصیلات تکمیلی. مجله جهانی رسانه؛ ۱۴ (۲): ۱۶۳-۱۳۱.

- محمدپور، احمد. (۱۳۸۸). تحلیل داده‌های کیفی: رویه‌ها و مدل‌ها. *مجله انسان‌شناسی*؛ ۱۰: ۱۶۰-۱۲۷.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵.
- مسرور علی نوده‌ی، مرتضی؛ و اسالم‌نژاد گیلوئی، مونا. (۱۳۹۶). بیکاری در استان سیستان و بلوچستان: توصیف، تبیین و راهکارها؛ در کتاب *تحلیل مسائل و آسیب‌های اجتماعی استان سیستان و بلوچستان*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- مقبلی، آناهیتا؛ و شرعلی‌یان، فاطمه (۱۳۹۵). *نقش‌مایه‌های به‌کاررفته در هنر سیستان و بلوچستان*. *مجله مطالعات تطبیقی هنر*؛ ۶ (۱۱): ۸۵-۹۸.
- میری، فریبا؛ و ترکمانی، جواد. (۱۳۹۶). ارزیابی درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان؛ کاربرد روش‌های چندمعیاری. *مجله اقتصاد کشاورزی*، ۱۲ (۱): ۹۵-۱۱۹.
- نظری، امیر؛ زکریایی کرمانی، ایمان؛ شفیعی سرارودی، مهرنوش. (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی نقوش سفالینه‌های کلیورگان با نقوش سوزن‌دوزی بلوچ. *مجله مطالعات تطبیقی هنر*؛ ۴ (۸): ۳۱-۴۷.
- وب‌گاه اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی. (۱۳۹۶). افتتاح نخستین بازار بزرگ فرهنگ، هنر و صنایع دستی در زاهدان. تاریخ دسترسی: ۱۳۹۹/۰۵/۲۱؛ به آدرس <http://www.chht-sb.ir/fa/newsview/783>.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ایران. (۱۳۹۱-۹۸). *سالنامه آماری فرهنگ و هنر کشور*. تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

Creswell, J. W. (2011). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Method Approaches*. CA: Sage.

